

Projekt analýzy dopadů
novelizace
drogové legislativy

20

Výzkumný tým PAD

Jiří Brenza

(kvalitativní studie – odběr a zpracování interview)

Michal Fabián

(kvalitativní studie – odběr a zpracování interview)

Mgr. Hana Gajdošíková

(kvalitativní studie – vedení trestně-právního sektoru, odběr a zpracování interview; kvantitativní studie – vedení trestně právního sektoru)

Martin Hulík

(kvalitativní studie – odběr a zpracování interview)

MUDr. PhDr. Kamil Kalina, CSc.

(metodologické konzultace kvantitativní části; přehledy dotací z veřejných zdrojů, náklady rodin a ušlá produktivita, etiologické faktory)

Andrea Kutalová

(kvalitativní studie – odběr a zpracování interview)

Mgr. Jiří Mach

(kvalitativní studie – odběr a zpracování interview)

MUDr. Jakub Minařík

(kvalitativní studie – odběr a zpracování interview; facilitace ohniskových skupin)

Mgr. Michal Miovský

(vedení kvalitativní části PAD, kvalitativní analýza)

Mgr. Lenka Možná

(kvalitativní studie – odběr a zpracování interview)

MUDr. Viktor Mravčík

(prevalenční odhady, školní studie, vedení regionálního týmu kvalitativní studie, metodické konzultace)

Mgr. Blanka Korčíšová

(kvalitativní studie – odběr a zpracování interview)

Mgr. Michal Polesný

(kvalitativní studie – odběr a zpracování interview)

Kateřina Skutilová

(kvalitativní studie – odběr a zpracování interview)

Lenka Šťastná

(kvalitativní studie – odběr a zpracování interview)

ing. Jiří Vopravil

(sekundární zpracování Státního závěrečného účtu, statistická data)

MUDr. Tomáš Zábranský

(vedoucí studie PAD)

Mgr. Tomáš Záráz

(kvalitativní studie – odběr a zpracování interview)

Mgr. Tomáš Zuda

(vedoucí ohniskových skupin)

Konzultant studie/ Pavel Bém

Institut pro postgraduální vzdělávání ve zdravotnictví

2

Vědecká a metodologická supervize

Bruce Bullington

School of Criminology and Criminal Justice, Florida State University

David W. Rassmussen

Policy Sciences Centre, School of Criminology and Criminal Justice, Florida State University

1	PODĚKOVÁNÍ		4	
2	SITUAČNÍ ZPRÁVA		6	
3	SOUHRN VÝSLEDKŮ STUDIE			8
4	TESTOVÁNÍ HYPOTÉZ		10	
4/1	DOJDE KE SNÍŽENÍ DOSTUPNOSTI NEZÁKONNÝCH DROG			11
4/2	DOJDE KE SNÍŽENÍ (PREVALENCE) POČTU UŽIVATELŮ NEZÁKONNÝCH DROG (NEBO ALEŠPOŇ ZASTAVENÍ JEJÍHO NÁRŮSTU)			12
4/3	DOJDE KE SNÍŽENÍ PŘÍRŮSTKU NOVÝCH PŘÍPADŮ (INCIDENCE) UŽÍVÁNÍ NEZÁKONNÝCH DROG			13
4/4	NEDOJDE K NÁRŮSTU NEGATIVNÍCH ZDRAVOTNÍCH UKAZATELŮ SPOJENÝCH S UŽÍVÁNÍM NEZÁKONNÝCH DROG			13
4/5	PO ZAVEDENÍ TRESTNOSTI DRŽENÍ NELEGÁLNÍCH DROG PRO VLASTNÍ POTŘEBU NEDOJDE KE ZVÝŠENÍ SPOLEČENSKÝCH NÁKLADŮ NA JEJICH ZNEUŽÍVÁNÍ			14
	DODATEK: DALŠÍ VÝSLEDKY VÝZKUMU VEŘEJNÉHO MÍNĚNÍ			
5	VÝZKUMNÁ METODOLOGIE			16
5/1	SEKUNDÁRNÍ ANALÝZA ŠKOLSKÝCH STUDIÍ (PAD SASS) (MRAVČÍK & ZÁBRANSKÝ, 2001A)			18
5/1/1	Úvod do problematiky – vysvětlení pojmů			19
5/1/2	Zdroje dat, metodika		19	
5/1/2/1	Časová řada, která je k dispozici pro komparaci studií	19		
5/1/3	Výsledky		20	
5/1/3/1	Vlastní zkušenosti			20
5/1/3/2	Přípustnost experimentu			20
5/1/3/3	Rizikovitost experimentu		21	
5/1/3/4	Dostupnost drog			21
5/1/4	Závěr			21
5/2	URČENÍ PREVALENCE PROBLÉMOVÉHO ZNEUŽÍVÁNÍ NELEGÁLNÍCH DROG V ČR 1998 (PAD PREV) (MRAVČÍK & ZÁBRANSKÝ, 2001B)			22
5/2/1	Úvod do problematiky – vysvětlení pojmů		22	
5/2/2	Zdroje dat, metodika		22	
5/2/2/1	Metoda zpětného zachytu (capture – recapture method, CRM)			22
5/2/2/2	Kvalitativní analýza (QA)		23	
5/2/2/3	Multiplikační metoda s využitím léčebných zdrojů	23		
5/2/2/4	Multiplikační metoda s využitím počtu spotřebovaných injekčních stříkaček/jehel			23
5/2/3	Výsledky			23
5/2/4	Závěr			23
5/3	EKONOMICKÉ NÁKLADY SPOLEČNOSTI NA ZNEUŽÍVÁNÍ NELEGÁLNÍCH DROG V ČR 1998 (PAD COI) (ZÁBRANSKÝ ET AL., 2001)			24
5/3/1	Úvod do problematiky, vysvětlení pojmů		24	
5/3/2	Zdroje dat, metodika		26	
5/3/3	Výsledky		26	
5/3/4	Závěr		29	
5/4	KVALITATIVNÍ ANALÝZA (PAD QA) (MIOVSKÝ ET AL., 2001)			30
5/4/1	Úvod do problematiky - vysvětlení pojmů			30
5/4/2	Zdroje dat, metodika			30
5/4/3	Souhrn výsledků	30		
5/4/3/1	Dopady přímé		30	
5/4/3/2	Dopady nepřímé	32		
5/4/3/3	Závěr		32	
5/4/4	Výsledky substudií			33
5/4/4/1	Substudie „Personál zařízení léčby a služeb“			33
5/4/4/2	Substudie „Uživatelé“		34	
5/4/4/3	Substudie „Trestně-právní sektor“	36		

5/5	ANALÝZA NÁKLADŮ A VÝNOSŮ ZAVEDENÍ TRESTNOSTI DRŽENÍ DROG PRO VLASTNÍ POTŘEBU V ČR (PAD CBA) (ZÁBRANSKÝ, 2001)	43
5/5/1	Úvod do problematiky - vysvětlení pojmů	43
5/5/2	Zdroje dat, metodika	43
5/5/2/1	Co představuje výnosy?	43
5/5/2/2	Náklady trestně-právního procesu podle §187a	44
5/5/3	Výsledky	46
5/5/4	Interpretace výsledku	46
5/5/5	Závěr	47
6	ODKAZY	49

Info

PAD: Projekt analýzy dopadů novelizace drogové legislativy – souhrnná závěrečná zpráva

Pro bibliografické citace:

Zábranský, T., Mravčík, V., Gajdošíková, H. & Miovský, M. (2001). Projekt analýzy dopadů novelizace drogové legislativy v ČR (Souhrnná závěrečná zpráva). Praha: ResAd.

Korespondence: MUDr. Tomáš Zábranský, Ústav preventivního lékařství LF UP Olomouc, Hněvotínská 3, 775 15 Olomouc; tomas@zabransky.cz

Tento materiál, přehledně shrnující výsledky výzkumu, zadaného a financovaného Meziřesortní protidrogovou komisí vlády ČR, vyjadřuje výhradně závěry výzkumného týmu studie PAD, jež byly schváleny její vědeckou supervizí, a nemusí se nutně shodovat s názorem ani oficiálním stanoviskem Vlády České republiky ani její Meziřesortní protidrogové komise.

Vědecká supervize:

Prof. Bruce Bullington, PhD,
Prof. David W. Rasmussen, PhD

Konzultant studie:

MUDr. Pavel Bém

Asistenti vědecké supervize:

Charles S. Davis, Christian Krebs, David Jenks

Rada PAD (procedurální supervize, facilitace sběru dat):

Mgr. Josef Radimecký, předseda (sekretariát Meziřesortní protidrogové komise vlády ČR),
MUDr. Pavel Bém (Institut pro postgraduální vzdělávání ve zdravotnictví),
JUDr. Jiří Komorous (NPDC Policie ČR),
JUDr. Vladimír Král (Ministerstvo spravedlnosti ČR),
Mgr. Lenka Ouředníčková (probace, MS Praha),
MUDr. Vladimír Polanecký (Hygienická stanice hl. m. Prahy), MUDr. Jiří Presl (Drop-In o.p.s., Asociace nestátních organizací),
Mgr. Jitka Gjuričová, Mgr. Martin Žárský,
Mgr. Filip Směja (Ministerstvo vnitra ČR),
Mgr. Dana Syslová, Mgr. Ondřej Žezula (Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR), JUDr. Pavel Šámal (Nejvyšší soud ČR), Prof. MUDr. Jan Šejda, DrSc. (Centrální pracoviště drogové epidemiologie),
RNDr. Pavel Tomiček (Kriminalistický ústav Policie ČR),
MUDr. Hana Zalabáková, MUDr. Petra Exnerová (Ministerstvo zdravotnictví ČR)

PODĚKOVÁNÍ

Výzkumný tým děkuje uvedeným institucím i osobám, bez jejichž spolupráce, pomoci a ochoty ke konzultaci či k poskytnutí dat by studie PAD nemohla být provedena

- Asociace nestátních organizací, reprezentovaná především jejím ředitelem Mgr. Jiřím Richterem, sekcí terapeutických komunit a jejím vedoucím, Mgr. Alešem Kudou, a sekcí streetworku s vedoucím Mgr. Petrem Hrdinou
- Canadian Centre for Substance Abuse, Toronto: Prof. Eric W. Single PhD.
- Centrální pracoviště drogové epidemiologie: prof. MUDr. Jan Šejda DrSc., vedoucí; MUDr. Běla Studničková
- Commonwealth Department of Human Services and Health, Canberra: Prof. Dallas R English, MD. PhD.
- Český statistický úřad
- European Monitoring Centre on Drugs and Drug Abuse, Lisbon: Lucas Wiessing
- Fakultní nemocnice Bulovka, oddělení pro léčbu infekčních nemocí III. LF UK: MUDr. Jiří Beneš CSc., přednosta; MUDr. Maria Kabelková
- Florida State University, School of Criminal Justice: děkan Prof. Daniel Katkin, PhD.
- Lékařská fakulta Univerzita Palackého v Olomouci, Ústav biofyziky a biometrie: Prof. RNDr. Stanislav Komenda, DrSc.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí: Mgr. Dana Syslová
- Ministerstvo vnitra ČR: Mgr. Jitka Gjuričová, ředitelka Odboru prevence kriminality; Ing. Jarmila Rysová (odbor personální a vzdělávání)
- Ministerstvo zdravotnictví ČR: MUDr. Michael Vít, náměstek ministra a hlavní hygienik ČR; MUDr. Gustav Walter, zdravotní rada
- Nejvyšší soud ČR, Brno: JUDr. František Půri
- Nemocnice královské Vinohrady, III. interní klinika: prof. MUDr. Michal Anděl, DrSc.
- Občanské sdružení Sananim: Martina Těmínová-Richterová, ředitelka
- Občanské sdružení Podané ruce: Mgr. Jindřich Vobořil, ředitel
- Okresní hygienická stanice Karviná: MUDr. Helena Šebáková, ředitelka
- Policie ČR: generálporučík JUDr. Jiří Kolář, policejní prezident; JUDr. Josef Kulišek, analytik
- Okresní protidrogoví koordinátoři: Mgr. Nina Janyšková; Dimitrovka Štandlová; Mgr. Pavel Podivinský; Bc. Pavla Doležalová; Mgr. Pavel Severa; Naděžda Krupcová; Mgr. Irena Kroftová; Ing. Magda Černická; Ing. Daniel Tůma; Pavel Vácha; Stanislav Toman
- Psychiatrické centrum III. Lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze, laboratoř pro výzkum závislostí: PhDr. Ladislav Csémy
- Psychologický ústav Akademie věd ČR: doc. PhDr. Ivo Čermák, CSc., ředitel; Mgr. Tomáš Urbánek, statistik
- MUDr. Vratislav Řehák, lékař
- Státní zdravotní ústav: Národní referenční centrum pro HIV a AIDS, MUDr. Marie Brůčková, CSc.; Národní referenční centrum pro analýzu epidemiologických dat, MUDr. Čestmír Beneš
- Toxikologická sekce Společnosti soudních lékařů a toxikologů České lékařské společnosti Jana Evangelisty Purkyně: doc. MUDr. Přemysl Klír, CSc., doc. MUDr. Marie Balíková, CSc., RNDr. Kateřina Zedníková, Ing. Hana Vanerková, prim. MUDr. František Vorel, CSc.
- University of Paris XIII: Prof. Pierre Kopp
- Ústav pro postgraduální vzdělávání soudců a pracovníků v trestní justici: JUDr. Vladimír Sotolář
- Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky: Mgr. Jiří Holub, Mgr. Jarmila Malečková
- Úřad vlády ČR: Ing. Taťana Holečková, náměstkyně ministra vlády
- Vězeňská služba ČR, Generální ředitelství: PaedDr. Lubomír Bajcura, náměstek ředitelky
- Všeobecná zdravotní pojišťovna ČR, odbor matematických analýz: vedoucí RNDr. Marie Ambrožová; ing. Ctirad Náměstek, analytik

Zvláštní poděkování za všestrannou ochotu a pomoc patří Mgr. Josefu Radimeckému, řediteli, jeho asistentce paní Marii Kyznarové a všem dalším pracovníkům sekretariátu Meziřesortní protidrogové komise vlády ČR: RNDr. Milanu Pospíšilovi, Ing. Jaroslavu Vosátkovi, Haně Pelákové, PaedDr. Ludmile Slabé a Mgr. Václavu Mackovi,

a prof. MUDr. Vladimíru Janoutovi, CSc., přednostovi Ústavu preventivního lékařství Lékařské fakulty Univerzity Palackého Olomouc.

Mimořádný dík za pomoc při založení kvalitativní části studie PAD a za nezištné konzultace v jejím průběhu chce výzkumný tým studie PAD vyjádřit prof. Rogeru Palmovi, PhD (Copernicus Project: Global Approach on Drugs (Evropská komise PL 970033))

SITUAČNÍ ZPRÁVA

V roce 1997 předložila Poslanecké sněmovně po několika poslaneckých návrzích novelizací „(proti)drogové legislativy“ vláda České republiky návrh novelizací tzv. drogové legislativy¹ (§§187 až 188a TZ²), skládající se z dlouhodobě připravované novely Ministerstva spravedlnosti ČR coby garanta legislativního procesu, doplněné Ministerstvem vnitra ČR (Linhartová & Kopřiva, 1998) o ustanovení, zavádějící trestnost držení drog pro vlastní potřebu.

Právě toto ustanovení se v průběhu projednávání novelizací na parlamentní půdě i ve veřejném prostoru ukázalo jako nejkontroverznější. Způsobilo vzrušenou diskusi o následcích kriminalizace držení nelegálních drog pro vlastní potřebu ve vztahu k léčebné péči o jejich uživatele (Presl, 1997), pro práci policie (Komorous, 1997; Hrbáček, 1998; Hubička & Kopřiva, 1997), o jejím dopadu na primární, sekundární a terciární prevenci (Langer, 1997; Bém, 1997) a v neposlední řadě též o zvýšení míry „právního nihilismu“ ve společnosti (Wawrosz, 1997; Štěpán, 1997).

Výrazem těchto vyhraněných diskusí bylo veto Václava Havla z 5. dubna 1998, jímž prezident vrátil zákon k projednání Poslanecké sněmovně. Ta jej přijala v nezměněné podobě.

Vláda České republiky v zájmu předejití možným negativním jevům, vyplývajících z implementace předmětných novelizací, zadala Ministerstvu spravedlnosti ČR úkol vypracovat analýzu možných negativních dopadů novelizací a návrh na jejich řešení. Tento materiál, nazvaný „Analýza negativních dopadů novelizace trestního zákona (drogová kriminalita) s návrhy na opatření“ (Ministerstvo spravedlnosti ČR, 1998) a předložený ministrem Otakarem Motejlem, vláda dne 27. srpna 1998 přijala.

Současně přijala Meziresortní protidrogová komise Vlády ČR záměr vědecky analyzovat dopady přijaté legislativní intervence.

7. prosince 1998 vzala Meziresortní protidrogová komise (MPK) na vědomí záměr provést Projekt analýzy dopadů (PAD) nové drogové legislativy v ČR se zaměřením na zavedení trestnosti držení nelegálních drog pro vlastní potřebu; na vědomí vzala též rámcový výzkumný plán.

30. března 1999 schválila MPK vyčlenění finančních prostředků na provedení studie PAD v roce 1999 a převzala nad projektem formální garanci. 10. března 2000 schválila Meziresortní protidrogová komise vlády ČR plán dokončení projektu a vyčlenila pro něj prostředky.

Přípravou studie, vypracováním metodologie a provedením celého výzkumného projektu byl pověřen MUDr. Tomáš Zábranský (Ústav preventivního lékařství LF UP Olomouc). Hlavní vědeckou supervizi přijala

Fakulta trestního práva Floridské státní univerzity (Florida State University, School of Criminal Justice), která pro ni poskytla špičkové odborníky v oboru ekonomických a společenských věd (prof. D. Rasmussen a kol., prof. B. Bullington a kol.). Floridská státní univerzita také financovala z vlastních zdrojů provádění vědecké supervize.

Procedurálním dohledem nad studií a úkolem aktivně usnadňovat sběr dat ve všech zasažených oblastech pověřila Meziresortní protidrogová komise Radu PAD.

Rok 1999 byl zaměřen na přípravu metodologie, identifikaci existujících i postrádaných dat, zakládání mechanismů jejich zjištění a ověření, sestavení výzkumného týmu a jeho školení za účasti supervizorů.

V roce 2000 byly po schválení souhrnné výzkumné metodologie Radou PAD zahájeny všechny hlavní substudie a jejich jednotlivé složky. Tři supervize Floridské státní univerzity v tomto roce vyústily v několik úprav ve výzkumném designu, které byly se souhlasem Rady PAD implementovány do projektu.

V roce 2001 probíhalo především uzavírání všech pěti hlavních substudií a jejich více než dvaceti podsoučástí, dosběr některých obtížně získatelných kvantitativních dat pro prevalenční odhad (především z databázi Hygienické služby ČR a Policie ČR), analytické práce na kvalitativním úseku studie a syntéza výsledků spolu s přípravou tisku tohoto souhrnu a přípravou publikací v tuzemských a zahraničních odborných periodících.

¹ především dva návrhy poslance Pavla Severy (KDU-ČSL) a jeden návrh poslance Dalibora Matulky (KSČM); všechny tři byly Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR zamítnuty

² novela trestního zák. byla posléze přijata jako zák. č. 112/1998 Sb., přičemž účinnost novely byla později rozdělena takto:
– s účinností od 1.7.1998

– u § 187 byla zpřesněna skutková podstata, jednak pokud se týče dalších způsobů nakládání s OPL a jednak pokud jde o další předměty, se kterými je neoprávněně nakládáno. Dále byl podstatně zpřísněn trestní postih za spáchání tohoto tr. činu, přičemž byly rozšířeny okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby, které byly také rozčleněny do více odstavců.

– u § 188 byla skutková podstata rozšířena i na výrobení, opatření nebo přechovávání předmětu určeného k výrobě přípravku obsahujícího omamnou nebo psychotropní látku a dále byl podstatně zpřísněn postih za tento trestný čin.

– u § 188a byl zpřísněn postih za tento tr. čin

– s účinností od 1.1.1999 byla zavedena tr. držení OPL v množství větším než malém; dále se stalo přestupkem neoprávněně přechovávání OPL v malém množství pro sebe

SOUHRN VÝSLEDKŮ STUDIE

Zavedení trestnosti držení nelegálních drog pro vlastní potřebu nesplnilo žádný ze svých testovaných cílů a z ekonomického pohledu je ztrátové.

Testovaná novelizace trestního zákona vytvořila zbytečné společenské náklady – tedy přiměla společnost neefektivně vynaložit prostředky, pro něž se mohlo najít lepší využití – a to ve výši nejméně 37 mil Kč.³

– Intervence, představovaná zavedením trestnosti držení drog pro vlastní potřebu, neměla na drogovou problematiku v ČR žádný praktický dopad.

– Nesplnila se očekávání, jimiž předkladatel zavedení intervence provázel resp. jež sliboval naplnit; na druhé straně se jednoznačně neprokázalo, že by negativní vývoj některých ukazatelů byl zákonnou změnou vyvolán anebo zhoršen. Nepotvrdily se tedy katastrofické předpovědi⁴ některých odpůrců zavedení trestnosti držení nezákoných drog pro vlastní potřebu.

– Intervence s nulovými výnosy a nenulovými náklady je jednoznačně ztrátová. To je také případ zavedení trestnosti držení drog pro vlastní potřebu. Námi odhadované náklady ve výši 37 mil Kč představují jen náklady na trestní proces s 235 pachateli, kteří byli trestně stíháni v letech 1999 a 2000; vzhledem k faktu, že nezahrnují náklady „prováděcí“ (školení, mimořádné nákupy techniky, materiálu apod.) ani policejní náklady na ty případy, které byly překvalifikovány státními zástupci v důsledku aplikačních problémů (Analytický a legislativní odbor Nejvyššího státního zastupitelství, 2000), ani náklady na případy, jimiž se Policie ČR zabývala a nezanesla je do statistik, je třeba odhad studie PAD považovat za silně podhodnocený.

– Na podkladě srovnání odhadu počtu problémových uživatelů nelegálních drog (prevalence problémového užívání – 37 500) a počtu stíhaných případů/osob za první dva roky platnosti novelizace (457/235) a na podkladě výsledků Kvalitativní analýzy PAD lze konstatovat, že trestnost držení omamných a psychotropních látek pro vlastní potřebu byla v prvních dvou letech účinnosti předmětné novely tr. zákona prosazována jen velmi výběrově, náhodně nebo příležitostně – nikoliv tedy podle zásad oficiality⁵ a legality⁶, které ovládají trestní řízení. Faktem ale zůstává, že jen díky tomu nebyly vzniklé společenské náklady mnohem vyšší.

– Prosazování trestnosti držení nezákoných drog pro vlastní potřebu je z hlediska společenských nákladů nevýhodné.

³ viz 5.5 Analýza nákladů a výnosů zavedení trestnosti držení drog pro vlastní potřebu v ČR (PAD CBA)

⁴ typu výrazného a plošného ztížení poskytování péče, zhoršení její dostupnosti, masivního zatýkáni závislých atd. – viz např. (Presl, 1997)

⁵ zásada oficiality v praxi znamená, že orgány činné v tr. řízení (tj. policie, stát. zástupci a soudy) realizují své úkony ex effo – nevyčkávali aktivity stran

⁶ ze zásady legality vyplývá, že státní zástupce má povinnost stíhat všechny tr. činy, o nichž se dozvěděl

4 TESTOVÁNÍ HYPOTÉZ

Za základní nástroj určení úspěšnosti novelizace „drogové legislativy“ ve smyslu zavedení trestnosti držení nelegálních drog pro vlastní potřebu⁷, bylo na samém počátku studie zvoleno otestování pěti základních hypotéz (Zábranský, Miovský, Mravčík, Gajdošíková, Et Kalina, 2001):

V důsledku zavedení/prosazování trestnosti držení nelegálních drog pro vlastní potřebu:

- Dojde ke snížení dostupnosti nezákoných drog.
- Dojde ke snížení (prevalence) užívání nezákoných drog (nebo alespoň zastavení jejího nárůstu).
- Dojde ke snížení přírůstku nových případů (incidence) užívání nezákoných drog.
- Nedojde k nárůstu negativních zdravotních ukazatelů.
- Po zavedení předmětné novely trestního zákona nedojde ke zvýšení společenských nákladů na zneužívání drog

Tyto hypotézy byly odvozeny nebo přímo citovány z dokumentů a parlamentních vystoupení, jimiž předkladatel zákona proces jeho přijímání doprovázel⁸ a byly schváleny Radou PAD.

Následující text je shrnutím nálezů substudií PAD a některých externích studií, které se k výše uvedeným hypotézám váží.

4 / 1

Dojde ke snížení dostupnosti nezákoných drog

Hypotéza byla zamítnuta.

Výsledky sekundární analýzy školních studií (Mravčík Et Zábranský, 2001a) prokazují, že mezi lety 1996 a 2001 došlo ke změně ve vnímání dostupnosti tzv. „tvrdých“⁹ drog mezi těmi šestnáctiletými, kteří mají zkušenost s užitím nezákoné drogy, a to s nejvyšší pravděpodobností ještě před účinností novelizace. Tato skupina šestnáctiletých udává stejnou nebo nižší dostupnost tzv. „tvrdých“ drog než stejně staří studenti v předchozích letech.

Naopak ta část šestnáctiletých, která s užitím drogy zkušenosti nemá, vnímá tzv. „tvrdé“ drogy jako stále dostupnější. Prevalenční skupina Rady PAD to interpreтуje nikoliv jako odraz reálného stavu, ale jako dopad stále vyšší medializace drogové problematiky, která v šestnáctiletých bez osobní zkušenosti s drogami vytváří dojem, že jsou „všudypřítomné“ (Expertní skupina Rady PAD pro prevalenci, 2001).

Obě skupiny šestnáctiletých – se zkušenostmi s užitím nezákoné drogy i bez nich – udávají stále se zvyšující

dostupnost tzv. „měkkých“ (konopných) drog. Tento poznatek potvrzují i výsledky kvalitativní studie PAD (Miovský, Zábranský, Gajdošíková, Et Mravčík, 2001).

Stejná studie též prokazuje, že se nesnížila dostupnost nelegálních drog pro populaci problémových ani pravidelných uživatelů – spíše dochází ke změnám ve spektru jednotlivých drog, a to jednoznačně ve prospěch heroínu. Paralelně s tím sledujeme stále častější přechod uživatelů drog z pervitinu na heroin a zahajování „drogové kariéry“ přímo heroinem. Dalším významným poznatkem je prolínání trhů s „měkkými“ a „tvrdými“ drogami.¹⁰

Jiný ukazatel, který podporuje závěr o nesnížení dostupnosti nelegálních drog, je jejich setrvalá cena na černém trhu¹¹, z ekonomického pohledu nasvědčující dlouhodobému převisu nabídky nad poptávkou.

Výrazným fenoménem, který je možno popsat, tak není snížená dostupnost nezákoných drog, ale spíše vět-

⁷ účinného od 1. ledna 1999

⁸ viz Důvodová zpráva k Vládnímu návrhu zákona č. 220 ze dne 18. března 1998, kterým se mění a doplňuje zákon ČNR č.200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů (Parlament České republiky 1997, tisk 226) Komentář k důvodové zprávě k Vládnímu návrhu zákona č. 220 ze dne 18. března 1998, kterým se mění a doplňuje zákon ČNR č.200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů; záznamy jednání Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR (12. schůze, 1.července 1997 a další; 13. schůze, 5. září 1997 a další; 20. schůze, 13. února 1998; Stenografický záznam semináře podvýboru pro prevenci kriminality „Prevence, léčba, represe a mezinárodní souvislosti drogové scény v České republice“, ze dne 8. dubna 1997 v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky; a další)

⁹ tj. v ČR především pervitin a heroin

¹⁰ tedy ke stavu, kdy se na jednom místě nabízejí „měkké“ i „tvrdé“ drogy

¹¹ s krátkodobými výkyvy v množství drogy („podvážení“) a jejich kvalitě („řezání, nastavování“)

ší flexibilita, pohyblivost a operativnost nejširší drogové scény, související s nástupem nových technických prostředků – především mobilních telefonů. K tomuto vývoji nicméně došlo mezi lety 1996 a 1999 všude ve světě (Elder, 1999; Lawlor, 1998; Wendel & Curtis, 2000; Webster, Hough, & Clancy, 2001; Dixon & Maher, 2001; Doherty, 2001; The Economist, 2001) bez

ohledu na vývoj legislativy a souvisí s globálně se zvyšující dostupností této techniky jak pro obecnou populaci, tak pro „drogovou“ scénu.

Je prokázáno, že se dostupnost nezákonných drog¹² nesnížila.

4/2

Dojde ke snížení (prevalence¹³) počtu uživatelů nezákonných drog (nebo alespoň zastavení jejího nárůstu)

Hypotéza byla zamítnuta.

Sekundární analýza školních studií (Mravčík & Zábavský, 2001a) uzavírá: „V období vymezeném na začátku roky 1996–1999 a na konci roky 2000–2001 došlo ve skupině šestnáctiletých k diferenciaci zkušenosti a postojů k nelegálním drogám. Tato diferenciacie spočívá v rozdílných trendech u tzv. „tvrdých“ drog (heroinu, pervitinu) a drog dalších.

U heroinu a pervitinu pravděpodobně došlo ke stagnaci prevalence, stagnaci dostupnosti a zvýšení povědomí o škodlivém a protispolečenském působení.

U marihuany, extáze a halucinogenů je možno konstatovat, že k tomuto příznivému trendu nedošlo. Souvislost výše uvedených změn s předmětnou novelizací je nepravděpodobná.“

Na rozdíl od předchozí hypotézy („o dostupnosti“), která není předmětem šetření Centra pro výzkum veřejného mínění, lze prevalenční hypotézu konfrontovat s pravidelným průzkumem, který jmenované pracoviště Sociologického ústavu Akademie věd ČR provádí každoročně v lednu na reprezentativním vzorku obyvatelstva, a tak získat obraz o dění nejen v populaci šestnáctiletých, ale i v celé populaci starší 15 let:

Graf / tabulka 1: Zkušenost respondentů s užíváním drog (Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2001)

Dopočet do 100 % ve sloupcích tvoří odpovědi „nevím“

	1993	1994	1996	1997	1998	1999	2000	2001
ano	5	7	10	11	9	10	9	14
ne	95	93	89	89	90	89	90	85

V populaci České republiky nedošlo ke snížení (celoživotní) prevalence užívání nezákonných drog. Z tabulky vyplývá, že vlnivý trend prevalence v celé populaci se v roce 2001 – po dvou letech platnosti novelizací – signifikantně zvýšil.

Kvalitativní studie PAD (Miovský et al., 2001) prokázala na semireprezentativním vzorku nulový dopad novelizace na populaci problémových i pravidelných uživatelů nelegálních drog a nasvědčuje naopak zvýšenému přílivu (přibývání) mladších problémových uživatelů, a to často ve věku pod patnáct let. Na podkladě kvalitativní studie PAD lze s jistotou konstatovat, že nedošlo ke snížení prevalence problémového užívání; s vysokou pravděpodobností se naopak zvyšuje.

Výsledky kvalitativní analýzy PAD, sekundární analýzy školních studií, podniknuté v rámci studie PAD, ani výsledky šetření, pravidelně prováděného mimo rámec PAD, neprokazují snížení ani zastavení nárůstu prevalence v žádném ze zkoumaných populací.

Ke snížení ani zastavení nárůstu žádného ze zkoumaných typů prevalence užívání nezákonných drog nedošlo.

¹² ve smyslu jejich zákonné definice – tedy bez rozlišení jednotlivých typů drog podle typu, chemického složení či míry rizikovitosti užívání

¹³ prevalence = počet případů onemocnění (nemocných) během určitého období; incidence = přírůstek nových případů onemocnění za určité časové období; incidence tak vlastně znamená přírůstek prevalence

4/3 Dojde ke snížení přírůstku nových případů (incidence) užívání nezákonných drog

Hypotézu nebylo možno přímo otestovat. Vzhledem k zamítnutí předchozí hypotézy a vzhledem ke vztahu mezi prevalencí a incidencí¹⁴ lze i tuto hypotézu považovat za zamítnutou.

V roce 2001 se dosud vlnivý trend celoživotní prevalence prudce zlomil vzhůru. V populaci starší 15 let tedy došlo k výraznému nárůstu incidence. Testování incidence na školní populaci pomocí školních studií by nebylo korektní, protože se nejedná o totožnou populaci (šestnáctiletí z roku 1994 jsou dvaadvacetiletí v roce 2001); s jistou mírou zjednodušení lze tvrdit, že vzhledem k nízkému věku zúčastněných je vlastně testována dvou- až tříletá incidence.

Pro odhad incidence problémových uživatelů drog nemáme dostatek dat ani dostatečně citlivé metody.

Pro incidenci prvožadatelů o léčbu (First Treatment Demand) platí, že mezi léty 1998 a 1999 nedošlo prak-

ticky k žádné změně¹⁵. Pro rok 2000 autor zprávy uvádí: „Stejně jako ve výroční zprávě za rok 1999 je nutno opět konstatovat, že je to nejvyšší roční incidence od zahájení sledování žádostí o první léčení v celostátním informačním systému v roce 1995“ (Polanecký et al., 2001).

Incidence se v obecné populaci zvýšila. V populaci šestnáctiletých má nejednotný trend, u nejmasivněji užívané nezákonné drogy (konopí) se však zvýšila.

4/4 Nedojde k nárůstu negativních zdravotních ukazatelů spojených s užíváním nezákonných drog

Hypotézu nebylo možno spolehlivě otestovat.

Výsledky kvalitativní studie (Miovský et al., 2001) a zvyšující se počet případů smrtelných předávkování nelegálními drogami vedou k závěru, že se zdravotní stav (problémových) uživatelů nezákonných drog spíše zhoršuje.

Přímá spojitost tohoto negativního trendu s analyzovanou novelizací je nepravděpodobná. Taková spojitost se podařila prokázat pouze na jednom konkrétním – spíše mimořádném – případě v olomouckém regionu.

V obecné rovině tento negativní vývoj upozorňuje spíše na mezery v léčbě a na nedostatečnou záchytnost programů, která znemožňuje důsledné prosazování přístupu minimalizace škod.

Závěry substudií „Uživatelé“ a „Personál zařízení léčby a služeb“ kvalitativní analýzy PAD (Miovský et al., 2001) nasvědčují sníženému využívání zařízení léčby a služeb, a to zejména v mimopražských regionech a zejména mezi mladšími uživateli (do 18 let), které je kladeno do souvislosti se zavedením trestnosti držení drog pro vlastní potřebu, jednoznačně vnímaným jako nástroj sociální stigmatizace uživatelů nelegálních drog.

Pro korektní otestování hypotézy nejsou k dispozici kvantitativní data, potvrzující kvalitativní nálezy.

¹⁴ viz poznámka ¹³

¹⁵ resp. k statisticky nevýznamnému nárůstu

Po zavedení trestnosti držení nelegálních drog pro vlastní potřebu nedojde ke zvýšení společenských nákladů na jejich zneužívání

Hypotéza byla zamítnuta.

Tato hypotéza vznikla rozšířením hypotézy původní („Působnost Policie ČR při zjišťování trestných činů a projednávání přestupků v oblasti držby drog i pro vlastní potřebu (§ 187a zák. č. 140/1961 Sb., trestní zákon v platném znění, a § 30 odst. 1 písm. j) zák. č. 200/1990 Sb., o přestupcích v platném znění) si nevyžádá žádné finanční náklady“), která je doslovnou citací posledního odstavce Komentáře k důvodové zprávě k vládnímu návrhu zákona č. 220/1997 ze dne 18. března 1998, kterým se mění a doplňuje zákon ČNR č.200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů.

Původní hypotézu totiž není možné testovat – je nesporné, že prosazováním jakéhokoliv zákona Policií ČR náklady vznikají; pokud je daná skutková podstata nová, vyžaduje si prosazování takového zákona nové finanční náklady. Zařazení tohoto argumentu do důvodové zprávy k vládnímu návrhu zákona je nutno považovat za nekorektní.

Proto byla hypotéza rozšířena tak, aby ji bylo možno podrobit vědeckému zkoumání. Jako testovací nástroj byla provedena studie *Analýza nákladů a výnosů zavedení trestnosti držení drog pro vlastní potřebu v ČR* (Zábranský, 2001) (kap. 5.5). Jejím principem je srovnání společenských nákladů na zneužívání nezákonných drog (viz kap. 5.3) proti společenským nákladům

na prosazování trestnosti držení nezákonných drog pro vlastní potřebu. Výsledky této konfrontace byly na závěr zkombinovány s výsledky sekundární analýzy školních studií a s výsledky kvalitativní analýzy.

Z vyhodnocení výsledků podle popsání metodického postupu vyplývá, že zavedení trestnosti držení drog bylo ekonomicky nevýhodné v krátkodobé i dlouhodobé perspektivě. Jeho prosazováním vznikly společenské škody (náklady obětovaných příležitostí) v minimální výši 161 260 Kč na jednu Policií ČR stíhanou osobu¹⁶. Tato suma zahrnuje náklady celého trestního procesu podle reálného využití jeho fází při aplikaci § 187a – od Policie ČR po výkon trestu odnětí svobody. Celkem bylo v letech 1999–2000 takto stíhaných osob 235.

Během prvních dvou let prosazování trestnosti držení drog pro vlastní potřebu se v jeho důsledku společenské náklady na zneužívání nezákonných drog nejméně o 37 000 000 Kč zvýšily.

Dodatek: Další výsledky výzkumu veřejného mínění

Jako ilustraci veřejného vnímání účinnosti novelizace, která se ale vymyká ze zadání studie PAD, zařazujeme další dva výsledky již citovaného průzkumu pracoviště Sociologického ústavu AV ČR:

Graf / tabulka 2: Účinnost protidrogového zákona (Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2001)

Zákon vedl ke:	Rozhodně ano	Spíše ano	Spíše ne	Rozhodně ne	Neví
a) snížení počtu lidí, kteří drogy užívají	1	7	33	25	34
b) snížení počtu prodejců drog	1	7	28	31	33

Řádková procenta

¹⁶ výpočet platí pro prosazování zákona jednotlivými represivními složkami podle roku 2000

Graf / tabulka 3: Vývoj hodnocení účinnosti protidrogového zákona
(Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2001)

Zákon vedl:	2000	2001
a) ke snížení počtu uživatelů drog		
Ano	9	8
Ne	60	58
b) ke snížení počtu prodejců drog		
Ano	10	8
Ne	60	59

5 VÝZKUMNÁ METODOLOGIE

Po prostudování relevantních oficiálních materiálů¹⁷, předcházejících přijetí testované legislativní intervence, bylo identifikováno osm výchozích výzkumných hypotéz:

1. Dojde k usnadnění a zefektivnění práce Policie ČR ve smyslu potírání organizované a pouliční drogové kriminality.
2. Dojde ke snížení dostupnosti nezákových drog.
3. Dojde ke zvýšení obecného povědomí o škodlivém a protispoločenském působení nezákových drog.
4. Dojde ke snížení prevalence užívání nezákových drog (nebo alespoň zastavení jejího nárůstu).
5. Dojde ke snížení incidence užívání nezákových drog.
6. Nedojde ke snížení důvěry v léčebně-kontaktní (dále jen L/K) zařízení.
7. Nedojde k nárůstu negativních zdravotních ukazatelů.
8. Působnost Policie ČR při zjišťování trestných činů a projednávání přestupků v oblasti držby drog i pro vlastní potřebu (§ 187a zák. č. 140/1961 Sb., trestní zákon v platném znění, a § 30 odst. 1 písm. j) zák. č. 200/1990 Sb., o přestupcích v platném znění) si nevyžádá žádné finanční náklady.

Po konzultacích s vědeckou supervizí (School of Criminal Justice, Florida State University) byly určeny čtyři primární hypotézy:

- I. Dojde ke snížení prevalence užívání nezákových drog (nebo alespoň zastavení jejího nárůstu).
- II. Dojde ke snížení incidence užívání nezákových drog.
- III. Nedojde k nárůstu negativních zdravotních ukazatelů.
- IV. Dojde ke snížení dostupnosti nezákových drog, kdy

další tři hypotézy (1, 3, 6) jsou považovány za sekundární, které lze otestovat buď v rámci testování primárních hypotéz nebo rozšířené hypotézy (8) (viz dále).

Mimořádná pozornost byla věnována hypotéze (8)¹⁸. V zájmu vědecké korektnosti bylo rozhodnuto o jejím rozšíření takto:

V. Po zavedení předmětné legislativní intervence nedojde ke zvýšení společenských nákladů na zneužívání nezákových drog,

přičemž původní znění hypotézy (8) bylo otestováno v rámci nově formulované hypotézy V.

Tyto závěry byly řádně projednány a schváleny Radou PAD na jejím zasedání 17. května 1999.

Během přípravy výzkumné metodologie bylo zjištěno, že jedna hypotéza („Nedojde k nárůstu negativních zdravotních ukazatelů“) není během výzkumného období studie PAD (1999–2000) korektně testovatelná. Proto není do dalšího výkladu zařazena.

Incidenční hypotéza se vzhledem ke vztahu incidence a prevalence testovala spolu s prevalenční hypotézou a pro účely tohoto výkladu jsou obě hypotézy sloučeny v jednu; následující výklad a popis výzkumných nástrojů se tedy týká těchto tří hypotéz:

- A. Dojde ke snížení dostupnosti nezákových drog.
- B. Dojde ke snížení prevalence užívání nezákových drog (nebo alespoň zastavení jejího nárůstu) – dojde ke snížení incidence užívání nezákových drog
- C. Po zavedení předmětné legislativní intervence nedojde ke zvýšení společenských nákladů na zneužívání drog.

Pro otestování uvedených hypotéz byly zvoleny tři hlavní studie¹⁹; některé z nich obsahují řadu dalších substudií, které svým rozsahem vesměs představují samostatný výzkumný projekt. Pro přehlednost uvádíme jen hlavní metodologické principy hlavních studií, dvě nejdůležitější studie podpůrné²⁰ a základní výsledky spolu s taxativním vyjmenováním substudií PAD a externích zdrojů dat. Tam, kde byla zpráva o příslušném výzkumu publikována nebo se k publikaci připravuje, uvádíme bibliografický odkaz. Podrobný přehled zdrojů a publikací je uveden v závěrečné kapitole.

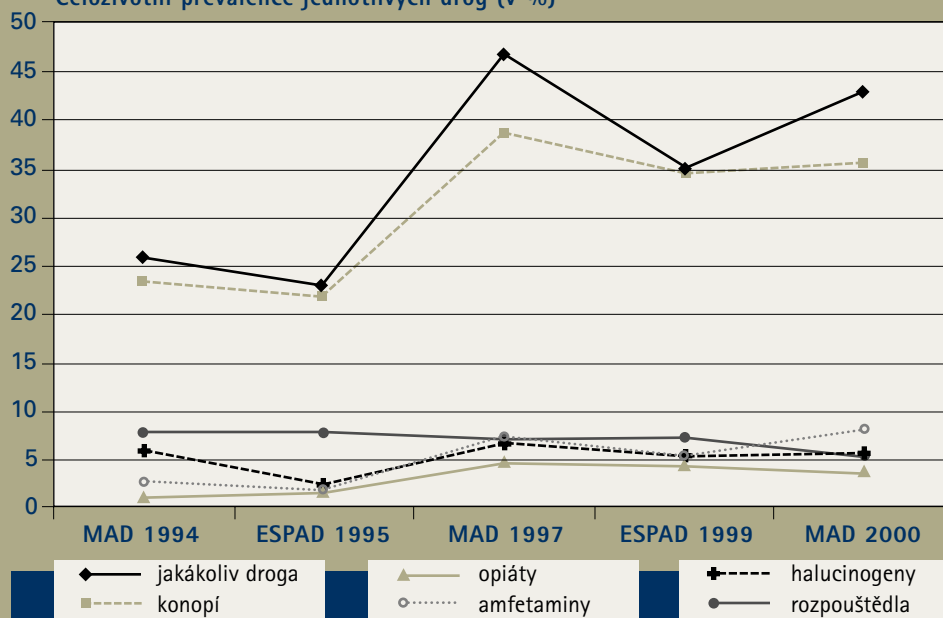
¹⁷ viz Důvodová zpráva k Vládnímu návrhu zákona č. 220 ze dne 18. března 1998, kterým se mění a doplňuje zákon ČNR č.200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů (Parlament České republiky 1997, tisk 226) Komentář k důvodové zprávě k Vládnímu návrhu zákona č. 220 ze dne 18. března 1998, kterým se mění a doplňuje zákon ČNR č.200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů; záznamy jednání Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR (12. schůze, 1.července 1997 a další; 13. schůze, 5. září 1997 a další; 20. schůze, 13. února 1998 a další; atd.)

¹⁸ jež je doslovným přepisem posledního odstavce Důvodové zprávy k Vládnímu návrhu zákona č. 220 ze dne 18. března 1998, kterým se mění a doplňuje zákon ČNR č.200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů

¹⁹ Kvalitativní analýza (viz kap. 5.4), Sekundární analýza školních studií (viz kap. 5.1) a Analýza nákladů a výnosů (viz kap. 5.5)

²⁰ Odhad počtu problémových uživatelů drog (viz kap. 5.2) a Určení společenských nákladů na zneužívání drog v ČR (viz kap. 5.3)

Komparativní analýza školských studií
 Celoživotní prevalence jednotlivých drog (v %)

5 / 1

Sekundární analýza školských studií (PAD SASS)**(Mravčík & Záborský, 2001a)**

5/1/1 Úvod do problematiky – vysvětlení pojmů
Školské studie zkoumají vlastní zkušenosti, postoje a informovanost o drogách v populaci žáků a studentů – obvykle dotazníkovou formou. Evropská standardizovaná studie s názvem ESPAD se omezuje pouze na věk 16 let. Tento věk je výhodný pro zkoumání trendů a odečet aktuální situace z toho důvodu, že vzhledem k nízkému věku jsou celoživotní zkušenosti datovány maximálně několik let zpět. **Jako celoživotní prevalence se označuje podíl respondentů s alespoň jednou zkušeností s danou drogou.**

Školskými studii a obecně populačními průzkumy lze hodnotit četnost užívání drogy od ojedinělého užití po několikeré experimentování s drogou. Naprosto nejsou vhodné pro hodnocení rozsahu závažnějších způsobů užívání drog, problémového užívání či závislosti na drogách v populaci.

Sekundární analýza byla provedena s cílem využít školských studií pro stanovení vlivu novelizací trestního zákona (paragrafů týkajících se užívání a nakládání s drogami) platných od 1.1.1999.

5/1/2 Zdroje dat, metodika

Pro sekundární analýzu připadají v úvahu z důvodu dostatečného rozsahu a srovnatelnosti otázek tyto studie:

ESPAD – jedná se o multicentrickou evropskou studii za účasti 26 zemí za použití jednotné metodiky, realizovanou pod záštitou Rady Evropy (Pompidou Group) a koordinovanou Švédskou radou pro informace o alkoholu a drogách. Výsledky v jednotlivých zemích jsou tedy srovnatelné. Zpracovatel: Psychiatrické centrum Praha, hlavní autor PhDr. Ladislav Csémy.

MLÁDEŽ A DROGY (dále také MAD) – jedná se o celorepublikovou studii realizovanou hygienickou službou ČR. Zpracovatel: Centrální pracoviště drogové epidemiologie HS hl. m. Prahy, hlavní autor MUDr. Vladimír Polanecký. Od roku 1997 se opírá o metodiku ESPAD.

5/1/2/1 Časová řada, která je k dispozici pro komparaci studií

rok	1994	1995	1997	1998	2000
realizátor	MAD	ESPAD	MAD	ESPAD	MAD
počet 16letých (žáků ii. ročníků)	1031	2962	4265	3579	1822

Protože ESPAD zahrnuje pouze skupinu 16-ti letých, je výše uvedenou časovou řadu možno sestavit pouze pro tuto skupinu. Podmínkou sestavení řady je srovnatelný způsob kladení otázek a škálování odpovědí. Výběr komparovaných proměnných (příslušných otázek z dotazníků) byl prováděn s ohledem na výzkumné hypotézy PADu. Byly identifikovány 4 oblasti dotazníku, kterým lze přiřadit následující hypotézy:

oblast	hypotéza
Vlastní zkušenosti	Dojde ke snížení prevalence užívání nezákonných drog
Připustnost experimentu s drogou	Dojde ke zvýšení obecného povědomí o škodlivém a protispoločenském působení nezákonných drog
Rizikovitost experimentu s drogou	Dojde ke snížení dostupnosti nezákonných drog

Postojové proměnné a proměnné týkající se dostupnosti drog byly sledovány ve dvou bipolárních kategoriích: (1) má zkušenost s drogou, (2) nemá zkušenost s drogou.

5/1/3 Výsledky

Prázdná políčka v tabulkách znamenají, že daný ukazatel se v příslušné studii nesbíral tak, aby mohl být zařazen do srovnání.

5/1/3/1 Vlastní zkušenosti²¹

Typ drogy	ukazatel	MAD 1994			ESPAD 1995			MAD 1997			ESPAD 1999			MAD 2000		
		pvo	abs.	%	pvo	abs.	%	pvo	abs.	%	pvo	abs.	%	pvo	abs.	%
Jakákoliv droga a/nebo těžké rozpouštědlo	CZP	1 025	264	25,8	2 939	666	22,7	4 265	1992	46,7	3 579	1249	34,9	1 822	782	42,9
	OU	1 025	74	7,2	2 939	212	7,2	4 265	829	19,4	3 579	623	17,4	1 822	423	23,2
	30d							4 214	655	15,5				1 822	351	19,3
konopí	CZP	1 022	238	23,3	2 956	644	21,8	4 250	1643	38,7	3 557	1231	34,6	1 818	643	35,4
	OU	1 022	69	6,8	2 956	188	6,4	4 250	760	17,9	3 557	576	16,2	1 818	415	22,8
	30d				2 942	205	7,0	4 211	614	14,6	3 503	562	16,0	1 817	280	15,4
opiáty	CZP	1 023	11	1,1	2 959	51	1,7	4 254	195	4,6	3 570	152	4,3	1 820	65	3,6
	OU	1 023	2	0,2	2 959	12	0,4	4 254	60	1,4	3 570	30	0,8	1 820	13	0,7
	30d				2 889	14	0,5	4 205	51	1,2	3 495	36	1,0	1 820	15	0,8
amfetaminy	CZP	1 023	29	2,8	2 960	54	1,8	4 256	314	7,4	3 573	190	5,3	1 822	147	8,1
	OU	1 023	7	0,7	2 960	7	0,2	4 256	104	2,4	3 573	52	1,5	1 822	29	1,6
	30d				2 890	20	0,7	4 202	108	2,6	3 498	67	1,9	1 820	45	2,5
halucinogeny*	CZP	1 021	61	6,0	2 949	71	2,4	4 243	292	6,9	3 561	193	5,4	1 822	103	5,7
	OU	1 021	7	0,7	2 949	15	0,5	4 243	75	1,8	3 561	48	1,3	1 822	37	2,0
	30d													1 821	23	1,3
rozpouštědla	CZP	1 022	80	7,8	2 959	226	7,6	4 254	303	7,1	3 571	258	7,2	1 822	97	5,3
	OU	1 022	6	0,6	2 959	25	0,8	4 254	40	0,9	3 571	34	1,0	1 822	23	1,3
	30d				2 888	37	1,3	4 197	32	0,8	3 495	42	1,2	1 821	12	0,7

5/1/3/2 Přípustnost experimentu²²

Absolutní a relativní četnosti odpovědí 16letých v kategorii „neodsuzují“ na otázku typu „Vy osobně odsuzujete lidi, kteří dělají následující věci (užijí danou drogu v těchto případech)?“

otázka	skupina	ESPAD 1995			MAD 1997			ESPAD 1999			MAD 2000		
		pvo	abs.	%	pvo	abs.	%	pvo	abs.	%	pvo	abs.	%
Marihuana 1–2x	NZD	2 245	431	19,2	2 260	596	26,4	2 311	668	28,9	849	232	27,3
	MZD	664	451	67,9	1 978	1473	74,5	1 237	1029	83,2	653	468	71,7
Marihuana příl. ²³	NZD	2 236	331	14,8	2 257	477	21,1	2 313	576	24,9	851	323	38,0
	MZD	662	421	63,6	1 978	1315	66,5	1 234	945	76,6	653	470	72,0
Extáze 1–2x	NZD	2 244	193	8,6	2 264	332	14,7	2 310	365	15,8	850	121	14,2
	MZD	663	112	16,9	1 969	687	34,9	1 240	485	39,1	654	228	34,9
Pervitin 1–2x	NZD	2 245	211	9,4	2 259	299	13,2	2 320	297	12,8	851	75	8,8
	MZD	657	117	17,8	1 976	615	31,1	1 242	385	31,0	654	131	20,0
Heroin 1–2x	NZD	2 241	186	8,3	2 260	262	11,6	2 302	267	11,6	851	68	8,0
	MZD	657	109	16,6	1 967	494	25,1	1 230	299	24,3	654	94	14,4

²¹ CZP - celoživotní prevalence (alespoň jednou), OU - celoživotní opakované užití (> 5x), 30d - prevalence v posledních 30 dnech (alespoň jednou), amfetaminy včetně halucinogenních aminů, pvo - počet validních odpovědí, abs. - absolutní počet sledovaných odpovědí, % - sledované odpovědi relativně v %

²² NZD - nemá zkušenost s drogou; MZD - má zkušenost s drogou

²³ příl. - příležitostně

5/1/3/3 Rizikovost experimentu

Absolutní a relativní četnosti odpovědí 16letých v kategorii „velké riziko“ na otázku typu „Co myslíte, jak velké je riziko, že si lidé uškodí (tělesně nebo nějak jinak), když ... (užijí danou drogu v těchto případech)?“

otázka - typ drogy	skupina	ESPAD 1995			MAD 1997			ESPAD 1999			MAD 2000		
		pvo	abs.	%	pvo	abs.	%	pvo	abs.	%	pvo	abs.	%
Marihuana 1-2x	NZD	2 243	980	43,7	2 258	781	34,6	2 315	618	26,7	1 044	512	49,0
	MZD	659	81	12,3	1 968	267	13,6	1 224	71	5,8	777	135	17,4
Marihuana přil.	NZD	2 244	1041	46,4				2 302	686	29,8	1 043	514	49,3
	MZD	661	117	17,7				1 234	95	7,7	779	155	19,9
Extáze 1-2x	NZD	2 232	1060	47,5	2 258	1011	44,8	2 314	817	35,3	1 043	677	64,9
	MZD	656	290	44,2	1 970	682	34,6	1 231	330	26,8	778	381	49,0
Pervitin 1-2x	NZD	2 240	1019	45,5	2 258	1059	46,9	2 306	867	37,6	1 044	594	56,9
	MZD	654	285	43,6	1 969	790	40,1	1 220	405	33,2	778	539	69,3
LSD 1-2x	NZD	2 239	1050	46,9	2 263	1017	44,9	2 310	813	35,2	1 043	808	77,5
	MZD	660	252	38,2	1 972	599	30,4	1 237	303	24,5	778	587	75,4

5/1/3/4 Dostupnost drog

Absolutní a relativní četnosti součtu odpovědí 16letých v kategoriích „celkem snadné“ a „velmi snadné“ na otázku „Co myslíte, jak obtížné by pro vás bylo sehnat si následující věci, kdybyste o to stál/a“?

otázka - typ drogy	skupina	ESPAD 1995			MAD 1997			ESPAD 1999			MAD 2000		
		pvo	abs.	%	pvo	abs.	%	pvo	abs.	%	pvo	abs.	%
Marihuana /Hašiš	NZD	2 244	552	24,6	2 256	831	36,8	2 318	832	35,9	1 042	427	41,0
	MZD	664	455	68,5	1 978	1346	68,0	1 242	960	77,3	780	573	73,5
LSD	NZD	2 241	186	8,3	2 255	278	12,3	2 331	296	12,7	1 042	187	17,9
	MZD	663	165	24,9	1 976	527	26,7	1 240	429	34,6	780	275	35,3
Extáze	NZD	2 226	69	3,1	2 257	223	9,9	2 318	299	12,9	1 043	179	17,2
	MZD	659	56	8,5	1 976	401	20,3	1 241	345	27,8	779	250	32,1
Pervitin	NZD	2 246	146	6,5	2 254	274	12,2	2 316	220	9,5	1 043	134	12,8
	MZD	665	117	17,6	1 977	552	27,9	1 241	366	29,5	778	209	26,9
Heroin	NZD	2 262	95	4,2	2 255	55	2,4	2 310	164	7,1	1 043	92	8,8
	MZD	661	80	12,1	1 977	309	15,6	1 244	204	16,4	778	119	15,3

5/1/4 Závěr

Nelze vystopovat změnu chování českých šestnáctiletých v důsledku zavedení testované zákonné změny od r. 1999. Přesto lze mezi českými šestnáctiletými konstatovat zpomalení až zastavení nárůstu některých negativních ukazatelů (zkušenosti s užíváním opiátů a pervitinu) a to velmi pravděpodobně ještě před zavedením novely trestního zákona.

V období vymezeném roky 1997 – 1998 a roky 2000 – 2001 došlo ve skupině šestnáctiletých k diferenciaci zkušeností a postojů k nelegálním drogám. Tato diferenciacie spočívá v rozdílných trendech u tzv. problémových drog (heroinu, pervitinu) a drog dalších. U heroinu a pervitinu pravděpodobně došlo ke stagnaci prevalence, stagnaci dostupnosti a zvýšení povědomí o škodlivém a protispoločenském působení. U marihuany, extáze a halucinogenů je v případě všech tří skupin ukazatelů možno konstatovat, že k tomuto příznivému trendu nedošlo. Souvislost výše uvedených změn s předmětnou novelizací je nepravděpodobná. Analýza možných příčin zlepšení trendu ukazatelů u pervitinu a heroinu je mimo rámec této analýzy.

5/2/1 Úvod do problematiky – vysvětlení pojmů
Prevalence je ukazatel častosti výskytu určité nemoci (v daném případě problémového užívání nelegálních drog) v populaci. Je to proporce všech případů onemocnění v populaci (potažmo proporce všech definovaných případů v populaci) buď v daném okamžiku (prevalence okamžiková) nebo v daném období (prevalence intervalová).

Problémové užívání drog je definováno jako intravenózní užívání drog (IUD) a/nebo dlouhodobé a pravidelné užívání opiátů a/nebo kokainu a/nebo drog amfetaminového typu; do pojmu „problémové užívání“ se nezahrnuje užívání ecstasy, konopí, LSD, toluenu (definice Evropského monitorovacího centra pro drogy a drogové závislosti v Lisabonu (EMCDDA)). Problémové užívání tedy můžeme zjednodušeně charakterizovat jako takové užívání drog, které v sobě nese značné riziko závislosti nebo poškození zdraví konzumenta, případně jako „zneužívání drog“ – tedy takové užívání, jež s sebou nese společenskou škodu.

Jako prevalenci problémových uživatelů drog tedy zjednodušeně označujeme počet velmi rizikových konzumentů drog přepočtených na celkovou populaci, což umožní mezinárodní srovnání.

Počet problémových uživatelů drog nelze odhadnout na základě populačních nebo školských průzkumů. Uživatelé drog, zejména problémové, nelze ani spočítat sečtením různých zdrojů dat vzhledem k jejich tendenci se skrývat kvůli sociálnímu a právnímu statutu uživatele drog. Nezobývá, než jejich počet odhadnout, a to nejlépe zavedenými, ověřenými metodami. V rámci studie PAD byly používány metodické postupy EMCDDA.

5/2/2 Zdroje dat, metodika

Pro prevalenční odhad problémového užívání v ČR v rámci studie PAD jsme použili následující metody:

5/2/2/1 Metoda zpětného záchytu (capture – recapture method, CRM)

CRM je metoda, jejíž podstatou je porovnání dvou nebo více zdrojů dat, resp. identifikace rozsahu, v jakém se tyto zdroje překrývají, čili jejich průniku. Poté lze z těchto údajů matematickými (statistickými) metodami vyvodit velikost celé populace včetně její skryté části.

Touto metodou je možno provést lokální (městské, okresní), ale i celostátní prevalenční odhady. Administrativní obstrukce v poskytnutí dat prozatím neumožnily provedení

5/2 Určení prevalence problémového (zne)užívání nelegálních drog v ČR 1998 (PAD PREV) (Mravčík & Záborský, 2001b)

studie CRM v rámci PAD na celostátní úrovni. Dosud máme výsledky ze 3 okresů ČR. Významným vedlejším produktem CRM je stanovení tzv. in-treatment rate (ITR), čili podíl uživatelů drog, kteří se dostali do kontaktu s léčebným zařízením (viz níže).

5/2/2/2 Kvalitativní analýza (QA)

QA PAD resp. analýza kvantitativních dat získaných v rámci QA PAD, byla také využita pro odhad ITR nominační technikou. V podstatě jde o to, že se uživatelům v rámci interview kladou následující otázky: (1) kolik tvých známých užívá drogy, (2) kolik z nich se v poslední době léčilo. Podíl odpovědí (2)/(1) zjištěný v průměru u dostatečného počtu uživatelů je odhadem ITR.

5/2/2/3 Multiplikační metoda s využitím léčebných zdrojů

Jedná se o multiplikační metodu, která využívá počtu léčebných (kontaktovaných) osob v léčebných nebo různých pomáhajících institucích. Známe-li k tomuto počtu ITR (viz

předchozí dva odstavce), jsme schopni velmi triviálně vypočítat velikost celé populace problémových uživatelů drog.

5/2/2/4 Multiplikační metoda s využitím počtu spotřebovaných injekčních stříkaček/jehel

Jako jediná z použitých metod je původní metodou vyvinutou v rámci studie PAD. Je tedy metodou neověřenou a prozatím nepřinesla výsledky. Tato metoda je založena na tom, že známe-li celkový počet stříkaček spotřebovaných ročně injekčními uživateli drog a známe-li průměrnou spotřebu stříkaček jedním takovým uživatelem, jsme schopni jednoduchým výpočtem odhadnout počet injekčních uživatelů drog. Celkový počet spotřebovaných stříkaček jsme zjistili jako součet stříkaček vyměněných v harm reduction programech v České republice a odhadu stříkaček, prodaných injekčním uživatelům drog v lékárnách v České republice (dotazníková studie „Lékárny“ mezi lékárníky řádově 1500 lékáren). Průměrnou spotřebu injekčních stříkaček jedním uživatelem zjišťujeme průřezovou studií mezi klienty kontaktních center.

5/2/3 Výsledky

ukazatel	počet/rate	zdroj
odhad počtu léčených problémových uživatelů drog v r. 1999	8700	Data Centrálního pracoviště drogové epidemiologie zpracována dle Záborský, Mravčík
- z toho heroinu	3100	
- z toho pervitinu	5600	
odhad počtu léčených problémových uživatelů drog v r. 2000	8200	
- z toho heroinu	3200	
- z toho pervitinu	5000	
In-treatment rate dle CRM	0,175 (0,15–0,20)	CRM Karviná, Plzeň, Brno v rámci PAD
In-treatment rate dle QA PAD	0,198 – 0,368	QA PAD v rámci PAD – nominační technika
Počet ks. spotřebovaných injekčních stříkaček	2,03 – 2,10 mil.	dotazníková studie Lékařny v rámci PAD + okresní protidrogoví koordinátoři
Průměrný počet stříkaček spotřebovaných ročně jedním IUD	---	Substudie Injekční užívání – průřezová studie v k-centrech, prozatím nestanoveno z důvodu značných rozdílů mezi výsledky z jednotlivých kontaktních center

5/2/4 Závěr

Prevalence problémových uživatelů nelegálních drog (PUD) v ČR v r. 2000 dosahuje pravděpodobně 30 000 – 45 000 osob, z toho 18 000–27 000 uživatelů pervitinu, 12 000–18 000 uživatelů heroinu a dalších opioidů. V PAD COI a PAD CBA²⁴ je v souladu se závěry prevalenční skupiny PAD použit střední prevalenční odhad 37 500 PUD v ČR.

Pro rok 1998 lze sestavit obdobný odhad. V rámci intervalu, ve kterém se odhad pohybuje, lze obtížně sledovat případný trend v letech 1998–2000. Jinými slovy – zachycení případného nárůstu či poklesu počtu problémových uživatelů v letech 1998–2000 je mimo oblast citlivosti používaných metod.

²⁴ COI: Určení společenských nákladů na zneužívání drog v ČR; CBA – Analýza nákladů a výnosů zavedení trestnosti držení nelegálních drog pro vlastní potřebu

5/3/1 Úvod do problematiky – vysvětlení pojmů

Studie určení nákladů na (zne)užívání návykových látek se řadí mezi semiekonomické studie, které kombinují epidemiologická²⁵ data s daty peněžními, aby tak dospěly k výsledné částce, reprezentující náklady, jež společnost nese v souvislosti s existencí a užíváním dané látky.

Studie nákladů na nemoc (COI) – a zejména ty, které se týkají zneužívání legálních a nelegálních návykových látek – nejsou žádnou zvláštní novinkou a obecný postup provádění těchto studií je poměrně dobře standardizován. Drtivá většina studií ideově vychází ze směrnic, jež vypracoval U.S. Health Service s explicitním záměrem standardizovat metody pro posouzení nákladů mnoha typů nemocí. V roce 1993 se v kanadském Torontu sešli vědci z celého světa, kteří podobné studie prováděli. Výsledkem jejich několikaleté práce se staly Mezinárodní standardy pro určování ekonomických nákladů zneužívání návykových látek (Single et al., 1996), platné univerzálně pro legální i nelegální návykové látky. Ty jsou také metodickým podkladem předkládané studie.

Zneužívání drog a závislost na nich vytváří náklady, které jsou kladeny na společnost; jednak jde o zdravotnické zdroje, jež jsou použity pro léčbu a další péči a na rehabilitaci resp. resocializaci (ex)uživatelů a na prosazování práva v oblasti drog a související kriminality; nezanedbatelnou část takových nákladů představuje také ušlá produktivita.

Přestože je velmi složité kvantifikovat všechny složky zátěže, kterou zneužívání drog pro společnost představuje, celosvětově se považuje za mimořádně důležitý převod této zátěže do ekonomických pojmů a termínů, aby tak bylo usnadněno rozhodování o politických, legislativních, léčebných a dalších intervencích na tomto poli.

Ekonomické náklady společnosti na zneužívání nelegálních drog v ČR 1998 (PAD COI) (Zábranský et al., 2001)

Ekonomická definice zneužívání drog zahrnuje nezdravotní náklady typu nehod a prosazování zákona a zní: „Zneužívání návykových látek nastává, pokud užívání takových látek zahrnuje kromě nákladů na obstarání látky i čisté společenské náklady.“ Zneužívání tedy nastává, pokud společnost v jeho důsledku utrpí čistou (v ekonomickém smyslu) škodu.

Ve studii PAD COI „zneužívání drog zahrnuje jakékoliv užití nezákonné drogy, které znamená společenský náklad s výjimkou nákladu na pořízení drogy“ (Collins & Lapsley, 1991).

Primárními kategoriemi COI studií jsou „přímé a nepřímé“ náklady.

Přímé náklady nemoci představuje cena hmotného zboží a služeb, které jsou využity za účelem řešení následků dané nemoci. Jde tedy o hodnotu zdrojů, jež by při neexistenci zneužívání nezákonných drog mohly být alokovány (umístěny) jinak. Zahrnuje sumy, vynaložené na péči o jedince, trpící zneužíváním nezákonných drog, a to včetně péče ve specializovaných zařízeních a specializovaných odděleních psychiatrických léčeben, dále krátkodobé hospitalizace a medicínskou péči a péči tzv. „pomáhajících profesí.“ Zahrnuty jsou i náklady na další činnosti, které mají k léčbě zneužívání nezákonných drog přímý vztah, jako jsou náklady na výzkum a provozní náklady léčebných programů. Další přímo souvztažné náklady zahrnují náklady, plynoucí z kriminality, a to včetně nákladů na (ochranné působící) policejní složky, další součásti represivního systému a na nápravu škod na majetku²⁵.

Nejsou zahrnuty náklady na pořízení drog, stejně jako transferní platby typu nemocenských dávek pro uživatele drog; jsou ale zahrnuty administrativní náklady na tyto platby a právě tak jsou v přímých nákladech

zahrnuty náklady na vyšetřování a trestání majetkové a další kriminality, jež se spojuje s užíváním drog²⁷.

Další přímo souvztažné náklady zneužívání nezákonných drog zahrnují náklady na: trestně-právní systém, kontrolu obchodu s nezákonnými drogami, privátní obhajobu (obžalovaných) a na provozování (administraci) sociálního zabezpečení.

Nepřímé náklady zahrnují „ušlou produktivitu,“ tedy ztracené výdělky v důsledku předčasné úmrtnosti v souvislosti se zneužíváním drog, v důsledku nemoci v souvislosti se zneužíváním drog a v důsledku kriminálních kariér, způsobených existencí zneužívání nelegálních drog.

Ztráty produktivity v důsledku předčasných úmrtí, přířaditelných zneužívání drog, se v této studii určují ze současné hodnoty budoucích výdělků, tedy pomocí přístupu lidského kapitálu (human capital approach) – „nejčastěji používaného přístupu pro ocenění ušlé produktivity“ (Max, Rice, & Mackenzie, 1990).

Pro odhady ušlé produktivity v důsledku morbidit (nemoci), mortality (úmrtí) i kriminálních kariér, spjatých se zneužíváním drog, bylo použito ve shodě s mezinárodní metodologií (Single et al., 1996) hodnot průměrných mezd, uvedených Českým statistickým úřadem (Český statistický úřad, 1999). Vzhledem k tomu, že jsme neidentifikovali relevantní český odhad hodnoty domácí práce, vychází tato studie z předpokladu, že domácí práce má přibližně stejnou hodnotu jako průměrná (zaměstnanecká) práce a je tedy pro tuto studii ohodnocena průměrnou mzdou.

V kontextu PAD bylo tuto extenzivní studii nutno provést, aby poskytla zdrojová data pro osazení nákladové a výnosové části Analýzy nákladu a výnosů (Cost and Benefit Analysis, PAD CBA – viz kap. 5.5).

²⁵ míněno v širším smyslu – tedy jako epidemiologie infekčních i neinfekčních nemocí, epidemiologie kriminality atd.

²⁶ další rozlišení, jež se často objevuje v COI studiích, je rozlišení na nukleární (primárně uvnitř zdravotního systému) a extranukleární (mimo něj) náklady

²⁷ pro podrobnější vysvětlení typu nákladů, nezahrnovaných do studií COI, odkazujeme na detailní metodologický materiál (Zábranský et al., 2001)

5/3/2 Zdroje dat, metodika

Zdroje dat byly různorodé; využili jsme jednak existujících databází, výročních zpráv a výkazů, které jsme dále zpracovávali (Meziresortní protidrogová komise, Ministerstvo vnitra, Ministerstvo spravedlnosti, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Zpráva o závěrečném účtu ČR 1998, Policie ČR, Všeobecná zdravotní pojišťovna, Český statistický úřad, okresní a městské úřady atd.), jednak jsme provedli řadu vlastních substudií v rámci studie PAD:

- a) Studie „Injekční užívání“ (PAD COI IDU)
- b) Odhad prevalence injekčních uživatelů drog metodou zpětného záchytu (PAD COI CRM)
- c) Odhad (přímých) nákladů na léčbu onemocnění, souvisejících se zneužíváním nezákonných drog, v rámci veřejnozdravotního sektoru (PAD COI PUB)
- d) Odhad (přímých) nákladů na léčení zneužívání nezákonných drog v nestátních zařízeních (PAD COI NGO)
- e) Analýza nákladů specifické primární prevence

drogových závislostí (PAD COI COPP)

- f) Analýza Státního závěrečného účtu s ohledem na drogovou problematiku (PAD COI NA)
- g) Odhad podílu přiřaditelných nákladů na vynucení práva v působnosti Ministerstva vnitra ČR (PAD COI MV)
- h) Odhad podílu přiřaditelných nákladů na vynucení práva v působnosti Ministerstva spravedlnosti ČR (PAD COI MS)
- i) Odhad počtu zemřelých v důsledku – a přímé souvislosti se – zneužívání(m) drog (PAD COI MORT)
- j) Odhad nákladů ošetřování vybraných somatických komplikací drogových závislostí (PAD COI SSC)
- k) Analýza nákladů rodin pacientů/klientů v léčebném procesu (PAD COI COF)
- l) Náklady Celní správy (PAD COI COLL)
- m) Drogová morbidita (nemocnost) a náklady sociálního systému (PAD COI MORB)
- n) Náklady na výzkum a vzdělávání (PAD COI RED)

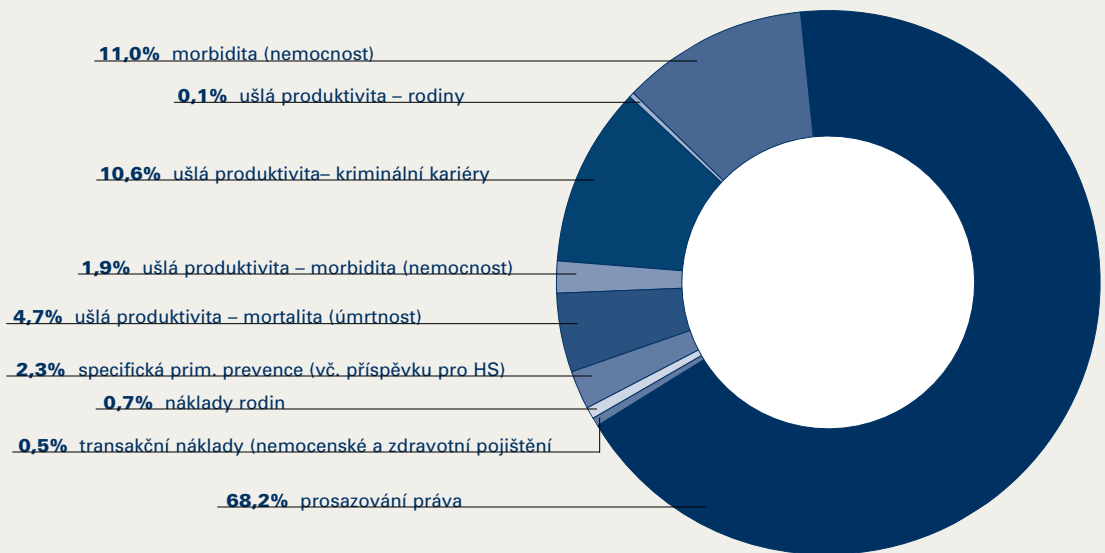
5/3/3 Výsledky

Celkem jsme identifikovali náklady, spjaté se zneužíváním drog v ČR pro rok 1998, v úhrnné výši 2,8 miliardy Kč. Z toho 2,3 mld tvořily náklady přímé, 0,5 mld náklady nepřímé.

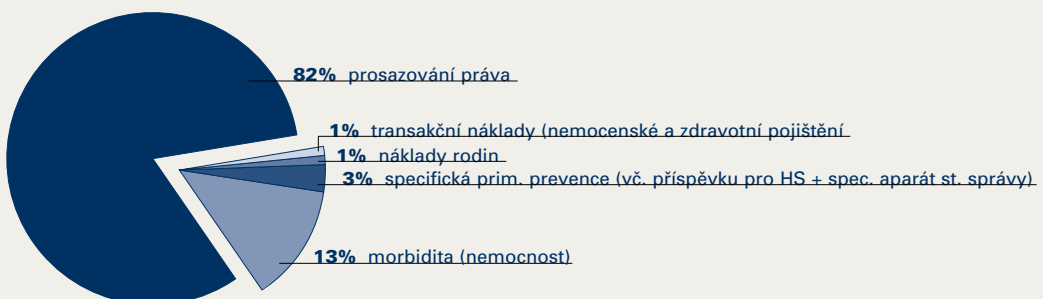
	POLOŽKA	VÝŠE
NÁKLADY PŘÍMÉ	Náklady na lékařskou péči, hrazenou pojišťovnamí, a přiřaditelná část zvláštní dotace MZ ČR pro prevenci a léčbu HIV/AIDS	202 661 584 Kč
	Náklady na léčbu a služby, nehrzené pojišťovnamí	106 259 774 Kč
	Transakční náklady pojišťovenského a zdravotního systému	14 959 888 Kč
	Náklady na specifickou primární prevenci	64 130 614 Kč
	Náklady na práci Policie ČR	1 238 740 724 Kč
	Náklady na státní zastupitelství	90 096 565 Kč
	Náklady na soudní moc	87 579 979 Kč
	Náklady na vězeňství	468 809 858 Kč
	Boj proti podlouductví	26 767 250 Kč
	Náklady rodin	20 017 790 Kč
	PŘÍMÉ NÁKLADY CELKEM	2 320 024 026 Kč
NÁKLADY NEPŘÍMÉ	Ušlá produktivita v důsledku mortality (úmrtnosti)	131 171 672 Kč
	Ušlá produktivita v důsledku morbidity (nemocnosti)	52 548 394 Kč
	Ušlá produktivita v důsledku kriminálních kariér	297 838 576 Kč
	Ušlá produktivita rodin	3 937 343 Kč
	NEPŘÍMÉ NÁKLADY CELKEM	485 495 985 Kč
	CELKEM VŠECHNY TYPY NÁKLADŮ	2 805 520 011 Kč

Analogickou metodologií lze vyčíslit i personální škody obětí trestných činů, páchaných v souvislosti s existencí nezákonných drog: 1 928 995 780 Kč.

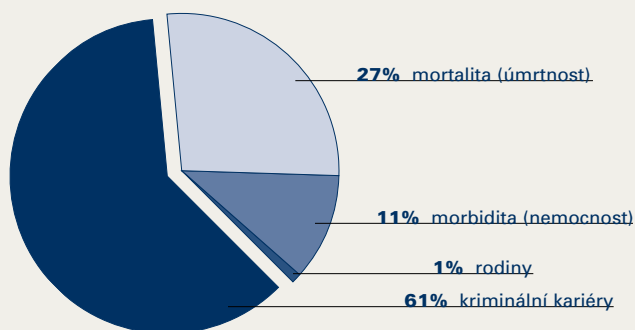
Společenské náklady na zneužívání drog v ČR 1998
(2,8 mld Kč) – souhrnný poroční graf

Přímé společenské náklady (2,3 mld Kč)
na zneužívání drog v ČR 1998

Nepřímé společenské náklady (0,5 mld Kč) na zneužívání drog v ČR 1998

Náš výsledek ve výši 2,8 mld Kč představuje 0,20% hrubého domácího produktu (HDP), což je podíl, který dobře odpovídá obdobným zahraničním studiím z devadesátých let. Při použití stejné metodologie se z hodnot kolem 0,2% HDP vymykají pouze americké studie z devadesátých let (Rice, 1990); to hlavní autor mezinárodních směrnic vysvětluje skutečností, že prevalence (problémového) užívání drog je v USA nejvyšší na světě (Single, Robson, Xie, & Rehm, 1998); další vysvětlení nabízí tamní extrémně vysoké (a nákladné) zapojení trestně-právních složek do řešení drogové problematiky.

Jistým překvapením je distribuce námi zjištěných nákladů. Přímé náklady významně převyšují náklady nepřímé, zatímco v zahraničních studiích bývají tyto dva typy vyrovnány až mírně posunuty ve prospěch nákladů nepřímých (Single et al., 1998).

Tento fakt je ale dobře vysvětlitelný několika okolnostmi, vyplývajícími z výrazně pozdějšího (1990 oproti 1965–1970 v ostatních zemích) otevření naší drogové scény okolnímu světu a mezinárodnímu obchodu a z něj vyplývajícího (nedávného) nástupu nového typu šíření zneužívání drog a souvisejících problémů:

- prevalence (problémového) užívání je v ČR (cca 0,5%) ve srovnání s USA, Kanadou a Austrálií (kolem 2,2%)

nízká; v evropském kontextu představuje průměr²⁸

- ve spektru zneužívání drog hraje v roce 1998 ještě poměrně malou roli heroin, považovaný za zdravotně i sociálně nejvíce devastující nelegální drogu

- vzhledem ke krátké době endemického šíření zneužívání nelegálních drog na našem území je relativně nízká i drogová úmrtnost; s tím zřetelně souvisí jak nízký počet sekundárních drogových úmrtí (kdy daná onemocnění mají povahu onemocnění chronických a jako taková vedou k úmrtí v delším časovém období), tak i do značné míry úspěšné a včasné nasazení opatření typu snižování škod (harm reduction)

- prevalence HIV/AIDS v obecné populaci i populaci uživatelů nezákonných drog je v ČR ve srovnání se světovou situací mimořádně nízká; ve srovnání se Západní Evropou, Austrálií i Severní Amerikou je v ČR významně nižší také seroprevalence (promóřenost) obou typů parenterálních hepatitid²⁹; to beze zbytku platí i o (pravostranné) infekční endokarditidě³⁰, která je v ČR vyvolávána výrazně méně agresivním agens³¹ než v Západní Evropě, Americe nebo Austrálii

Jinou vysvětlující skutečností je vysoký podíl přímých nákladů sektoru prosazování práva, odpovídající vysoké míře trestnosti³² našeho právního systému.

Lze tedy uzavřít, že naše výsledky dobře odrážejí situaci České republiky v roce 1998 a mohou být v tomto smyslu interpretovány.

²⁸ srovnatelný s Velkou Británií a Německem

²⁹ virové záněty jater typu B a C

³⁰ zánět srdeční výstelky

³¹ škodlivým působkem

³² 214 vězňených/100.000 obyvatel v roce 1998 (Vězeňská služba České republiky, 1999); to je míra trestnosti v zemích Západní a Střední Evropy s přehledem nejvyšší – o polovinu vyšší než u druhého v pořadí (Polsko)

5/3/4 Závěr

Společenské náklady na zneužívání nelegálních drog činily v roce 1998 v České republice 2,8 mld Kč. To reprezentuje 0,20% hrubého domácího produktu (HDP), resp. 281 Kč na každého člena společnosti. Jiným vyjádřením výsledku je průměrný náklad společnosti na jednoho problémového uživatele ve výši 74 814 Kč.

5/4/1 Úvod do problematiky – vysvětlení pojmů
Kvalitativní analýza (dále jen QA) zahrnuje široké spektrum užitých typů výzkumu. Jde o takové výzkumné strategie a metody³³, které nedosahují (či jen v omezené míře) výsledků prostřednictvím statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace. V současné době se jich celosvětově s výhodou a stále extenzivněji používá v humanitních i v mnoha přírodovědných oborech. Kvalitativní metodologie se stala nezbytnou součástí komplexních analýz, zaměřených na společenské jevy a procesy (veřejné zdravotnictví, epidemiologie, politologie, atd.).³⁴

Jednou z důležitých forem aplikace QA je její kombinace s kvantitativní metodologií, která probíhá dvěma způsoby: kvalitativní údaje se mohou použít pro ilustraci nebo vyjasnění kvantitativně odvozených závěrů; zároveň lze za dodržení potřebných procedur kvantifikovat výsledky kvalitativního (typicky např. demografického) průzkumu.

Obě tyto kombinace jsou využity v rámci studie PAD.

Výzkumný projekt PAD byl původně navržen jako studie využívající především kvantifikujících metod. Samotné zařazení kvalitativní studie bylo navrženo supervizním týmem School of Criminal Justice, Florida State University, přijato Výzkumným týmem a řádně schváleno Radou PAD.

Základními cíly tří kvalitativních studií projektu PAD bylo:

- a) Zajistit data potřebná pro kvantitativní analýzy, která nemají jiný zdroj
- b) Na úrovni případových studií dokladovat různé modelové situace aplikace zákona
- c) Poskytnout interpretační báze výsledkům kvantitativních analýz
- d) „Podbarvit“, doplnit a „oživit“ výsledky kvantitativních analýz

5/4/2 Zdroje dat, metodika

Kvalitativní analýza výzkumného projektu PAD je syce na daty celkem ze tří substudií (dle zohledněné skupiny participantů):

- **Substudie 1: Pracovníci zdravotnických a jiných typů zařízení poskytujících péči a pomoc uživatelům nelegálních drog.**
- **Substudie 2: Uživatelé nelegálních drog (zástupci všech známých skupin v populaci UD)³⁵**
- **Substudie 3: Trestně-právní část (kriminální, vyšetřovatelé a soudci)**

Tři realizované studie v rámci kvalitativní části projektu probíhaly celkem v šesti regionech České republiky. Tyto regiony se vzájemně dle úrovně zaměstnanosti, průměrných příjmů a cen, dopravní dostupnosti, kulturní a historické specifčnosti apod.

Regiony, které byly vybrány tak, aby zahrnovaly „typické“ lokality podle stupně závažnosti užívání drog, jež jsme identifikovali pomocí clusterové analýzy, zahrnují (1) Ústí nad Labem a Teplicko, (2) Praha, (3) Brno, (4) Třebíčsko, (5) Olomoucko (6) Karvinsko

Pro každé ze sedmi samostatných pracovišť (v jednotlivých 6 regionech a zvláště pro trestně-právní část, která plně nekopírovala popsání územní členění) byli ustanoveni vedoucí. Tito vedoucí tvoří tzv. core team QA PAD (dále jen CTQ), podřízený vedoucímu QA PAD a hlavnímu koordinátorovi projektu PAD. Tento tým se scházel minimálně jednou za 2 měsíce, v případě potřeby častěji. Ze schůzek CTQ byly pořizovány zápisy, které jsou archivovány. Zápisy regionálních výzkumných týmů a jimi získaná data byla postupována ke zpracování do průběžných zpráv za QA PAD. Na konci každé fáze výzkumu, byla vypracována Průběžná zpráva³⁶, která byla po následném připomínkování a kontrole členy CTQ postupována dále konzultantům a oponentům a poté Radě PAD a zadavateli studie – Meziresortní protidrogové komisi vlády ČR.

Celkem bylo provedeno:

- **v rámci studie 1: 12 ohniskových (fokálních) skupin a 2 interview**
- **v rámci studie 2: 165 interview**
- **v rámci studie 3: 40 interview a sekundární analýza materiálu (Analytický a legislativní odbor Nejvyššího státního zastupitelství, 2000).**

Extenzivní popis výzkumné metodologie, procesu redukce dat a vlastní analýzy obsahuje Podrobná výzkumná zpráva (Miovský et al., 2001). V uvedeném materiálu je také podrobně popsán popis kvantifikace některých kvalitativních dat, použitých v jiných studiích PAD – především v Prevalenčním odhadu (PAD PREV) a Analýze nákladů a výnosů (PAD CBA).

5/4/3 Souhrn výsledků

Kvalitativní dopady zavedeného zákona lze rozdělit na dvě oblasti: dopady přímé (tedy používání jeho ustanovení v praxi) a dopady nepřímé (tedy změny společenského povědomí, vnímání drogového problému a uživatelů drog atd.).

5/4/3/1 Dopady přímé

V rovině přímých dopadů (tedy konkrétního uplatňování předmětného ustanovení) nebyl v kvalitativní analýze PAD zjištěn žádný významný dopad, který by byl verifikován více než jednou skupinou primárních pramenů dat; napříč všemi skupinami se naopak objevuje popření těchto dopadů:

- pracovníci zařízení léčby a služeb neudávají žádný pozitivní dopad na svou práci; objevují se zprostředkované informace o snížení záchytnosti zařízení pro mladší věkové kohorty uživatelů nelegálních drog; zároveň je udáván nulový dopad na atraktivitu zařízení u klientů věkově starších

- uživatelé nepopisují žádný dopad na své chování a vzorce užívání (nebo dokonce příklon k abstinenci) u sebe sama ani ve svém okolí; starší uživatelé udávají nižší návštěvnost zařízení mladšími ročníky, je

³³ jako je strukturované a semistrukturované interview, ohniskové diskuse, zúčastněné pozorování, kvalifikovaný odhad apod.. pro bližší orientaci viz (WHO, UNICEF, UNAIDS, & UNDCP, 1998)

³⁴ jak dokládá např. existence zvláštních výborů pro kvalitativní výzkum v rámci mezinárodních institucí (EMCDDA, WHO, OSN atd.)

³⁵ pro potřeby PAD QA to byly skupiny: (1) Experimentátoři; (2) Rekreační uživatelé drog; (3) Dlouhodobí uživatelé drog se vzorcem užívání, přesahujícím rámec rekreačního charakteru; (4) Těžcí dlouhodobí uživatelé využívající služeb KC a streetworku; (5) Těžcí, dlouhodobí uživatelé drog, nevyužívající žádných služeb a péče (6) Uživatelé drog ve vazbě či výkonu trestu

³⁶ každá Průběžná zpráva byla připomínkována a archivována.

ale otázkou, zda nejde o výraz rivality mezi „veterány“ scény a „nováčky,“ kteří ohrožují jejich sociální status v této subkultuře; nováčci jsou totiž „veterány“ považováni za nositele vyšší komercializace drogové scény, kterou „veteráni“ vnímají jednoznačně negativně

- orgány, činné v trestním řízení, vnímají dopady značně rozporuplně a nemožná je triangulace (verifikace/validizace) dat již jen uvnitř této skupiny:

- malá část kriminalistů udává využívání trestnosti držení drog pro vlastní potřebu pro získání vyšší „ochoty“ uživatelů nelegálních drog ke svědectví při prokazování závažnější drogové kriminality a/nebo udání (potvrzeno několika uživateli nelegálních drog); z analýzy Nejvyššího státního zastupitelství (Analytický a legislativní odbor Nejvyššího státního zastupitelství, 2000) ale vyplývá, že státními zastupiteli jsou taková svědectví na podkladě soudní praxe vnímána jako nepoužitelná

- zhruba polovina vyšetřovatelů vnímá zavedení zmíněné trestnosti jako možnost, jak stíhat „malodealery, kteří nejsou zároveň uživateli;“ nejsou ale schopni nebo ochotni takové využívání novelizace doložit příklady; druhá polovina vyšetřovatelů takové využívání ve shodě s názorem státních zástupců a soudců popírá

5/4/3/2 Dopady nepřímé

Tato oblast je mnohem komplexnější; hybatelem změn je nikoliv vlastní zákon, ale zvýšená medializace drogové problematiky v době předložení novelizací a diskuse o nich. Důkazem je, že nastartování všech popsaných změn udávají účastníci ve všech skupinách do let 1997–98:

- personál zařízení léčby a služeb pro uživatele nelegálních drog vnímá státní úředníky a zástupce po-

litické scény jako ostře rozdělené v otázce kriminalizace držení drog pro vlastní potřebu („liberálové“ versus „represionisti“) a udává neexistenci „zlatého středu“ – aniž by bylo jasné, jak má být tento kompromisní názor charakterizován

- personál zařízení a uživatelé nelegálních drog shodně uvádějí zvýšenou obtížnost zajištění základní somatické péče pro sociálně a zdravotně devastované uživatele nelegálních drog v běžných zdravotnických zařízeních, kde bývají odmítáni

- uživatelé konopných drog masivně zanechali venkovního pěstování marihuany pro vlastní potřebu nebo pro úzkou skupinu přátel (tedy jednáni, které bylo trestné již před zavedením novelizace (!)) a přecházejí z menší části k „indoor“ pěstování v improvizovaných bytových podmínkách; ve větší míře se stávají zákazníky černého trhu, který neustále nabývá na objemu; u prodávaných produktů se zvyšuje obsah účinné látky

- všechny tři skupiny (personál, uživatelé, trestně-právní) shodně udávají zvyšující se prolínání trhů s jednotlivými drogami – především konopných s více rizikovými drogami

- zajímavý je postoj dlouhodobých uživatelů tvrdých drog, kteří vnímají zavedení zákona jednoznačně negativně a přejí si, aby dopadal nikoliv na uživatele, ale na dealery, aniž by si připustili, že při distribuci menších množství drog se z pohledu zákona sami dealery stávají; tak velmi nekonzistentně přejímají postoj většinové společnosti

- zneužívání zákonné moci ze strany Police ČR k narušování práce zařízení služeb a léčby bylo sice zachyceno, je ale hodnoceno jako netypický excés, i když v dané lokalitě (Olomoucko) podle pracovníků zařízení s velmi negativními následky

5/4/3/3 Závěr

Pozitivní dopady trestnosti držení drog ve smyslu signifikantní změny chování v kterékoliv z participant-ských skupin nebyly prokázány.

Dopady byly popsány ve smyslu posunu ve společenském vědomí, který předcházel zavedení trestnosti držení nelegálních drog pro vlastní potřebu do praxe a dokonce i schválení příslušného návrhu (duben 1998). Projevily se zejména prohloubením sociální stigmatizace všech zkoumaných skupin uživatelů drog (od experimentátorů s konopnými drogami po veterány scény tzv. „tvrdých“ drog) a stále se stupňujícím prolínáním trhů se všemi typy drog.

5/4/4 Výsledky substudií:

5/4/4/1 SUBSTUDIE „PERSONÁL ZAŘÍZENÍ LÉČBY A SLUŽEB“

Personál zařízení léčby a péče o uživatele nezákonných drog ve všech regionech vnímá velmi výrazný, dlouhodobý trend nárůstu zneužívání heroinu, a to jak mezi novými klienty jednotlivých zařízení, tak v podobě přechodu od užívání pervitinu na heroin či jejich vzájemného kombinování, které však nakonec rovněž vede (díky mnohem výraznějším abstinčním příznakům) k primárnímu heroinismu.

Mezi lety 1998–9 došlo k výraznému zesílení prodeje marihuany a hašiše za komerčně výhodné ceny. Personál zařízení to spojuje s dopady zákona, vyjádřený ve stírání rozdílů mezi jednotlivými drogami („vše se dává do jednoho pytle“). To se podle nich projevuje i na černém trhu, kde dochází k prolínání různých drog (marihuana se prodává spolu s pervitinem a heroinem, příp. dalšími drogami).

Komeracionalizaci na drogovém trhu (a jeho „odosobnění,“ zavedení tvrdšího přístupu a pravidel) personál dává do souvislosti s obecným trendem společnosti. Stejně – jako odraz celospolečenského trendu – je vnímán přesun od velkých drogových otevřených scén („tržišť“) k sofistikovanějším metodám prodeje (srazy na předem mobilním telefonem domluvených frekventovaných místech s bleskovou transakcí).

Rozdíly v ceně a kvalitě podle personálu zařízení služeb a léčby klienty jednoznačně motivují k nákupu co největších množství drogy (čím menší množství nakupují, tím nevýhodnější je poměr mezi proklamovanou a skutečnou vahou; rozkolísanější je též kvalita drogy).

Dopady úspěšných policejních akcí (podle §187) vnímá personál především jako krátkodobé zhoršení dostupnosti drog na otevřených trzích a s tím související zvýšení výskytu rizikového chování mezi klienty. V menších městech jsme zaznamenali izolované případy pokusů o využívání nízkoprahových zařízení ke sledování a zatýkání klientů. Všude, kde k tomu došlo, byla zásadním způsobem ohrožena důvěryhodnost zařízení, poklesl počet výměn injekčního náčiní, návštěvnost atd. V regionu Olomoucka, kde tyto pokusy měly v první polovině roku 1999 systematictější podobu, podle personálu příslušného zařízení s tímto vývojem koreluje výrazné zvýšení incidence vi-

rové hepatitidy B a C mezi injekčními uživateli, které nastalo po zhruba 6–9 měsících od těchto incidentů.

Konflikty s policií jsou nejvýraznější na úrovni streetworku, méně na úrovni nízkoprahových kontaktních center. Zařízení s vyšším prahem (stacionáře, abstinenně orientované programy a zařízení) problémy s policií nezaznamenávají. Nejkonfliktnější se z tohoto úhlu shodně ve všech regionech jeví městské policie, méně již příslušníci Policie ČR.

Zařízení udávají zlepšení péče o somatický stav klientů spolu s mírným nárůstem problémů, spojených se zvládáním virových hepatitid B a C.

Profesní skupina zabývající se léčbou a poskytováním služeb UD se domnívá, že v posledních 3–4 letech dochází k postupné radikalizaci postojů ve společnosti vzhledem k tématu užívání drog a zejména pak k jejich uživatelům. Tuto radikalizaci vnímají nejvýznamněji ve třech rovinách:

a) Na politické úrovni dochází k stále výraznějšímu prosazování politických opatření a kroků, které jen velmi zřídka respektují odborné stanovisko a zkušenosti z praxe. Drogy se tak stávají stále více otázkou politických a nikoli odborných diskusí.

b) Na úrovni státních úředníků a institucí dochází k výraznému diferencování dvou skupin úředníků. Participant je vnímá jako radikální křídla stojící proti sobě a zastávající vůči drogám opačná stanoviska („represionisti versus liberálové“). Bez ohledu na obsah těchto stanovisek je významným upozorněním, že participant vnímá jako nebezpečnou skutečnost úbytek „neutrálních úředníků“ a stálý proces radikalizace obou skupin.

c) Paralelně s radikalizací úředníků participant poukazuje na stále více se množící případy uživatelů nelegálních drog (dále UD), kteří se setkávají s negativními reakcemi zdravotnického personálu se specializací mimo terapii závislosti. Dle participantů se zdá, že zdravotníci podléhají celospolečenskému trendu podobným způsobem jako obě předešlé skupiny, ovšem zásadní rozdíl je ve skutečnosti, že jejich postoje ovlivňují zásadním způsobem chování k UD v přímém kontaktu a jak se zdá, je tento způsob zcela kontraproduktivní. O tom svědčí množící se problémy (respektive nárůst těchto případů) s ošetřením u specialistů, či nepřátelské jednání zdravotnického personálu v lůžkových zařízeních nejrůznějšího typu.

5/4/4/1/1 Změna zákona z pohledu poskytovatelů léčby a služeb

Na přímou otázku na názor vlivu zákona na klienty se účastníci prakticky jednoznačně shodli na výkladu, že zákon nejvíce zasáhl nejmladší skupinu uživatelů do 18–20 let. Ti dnes podle personálu zařízení a služeb o uživatele nelegálních drog do žádného zařízení „jen tak“ nepřijdou, protože mají strach ze stigmatizace a dopadu v případě, že by se to dozvěděl někdo z jejich sociálního prostředí (které mívají v tomto věku ještě relativně zachovalé). Klienti tak údajně přicházejí znatelně později – až v době, kdy jsou jejich problémy spojené s užíváním drog natolik výrazné, že je nedokáží zvládnout.

Naopak starší klientela na zákon prakticky nereaguje a je jí zcela lhostejný – mnozí prý ani nevědí o jeho existenci a když ano, tak neznají obsah. Ovšem stejně jsou k němu indiferentní, a říkají že jich se „tyhle hry“ netýkají.

5/4/4/2 SUBSTUDIE „UŽIVATELÉ“

Pravidelní uživatelé konopných drog udávají zvyšující se výskyt hašiše a potentnějších³⁷ odrůd marihuany na černém trhu. To spojují s ústupem od venkovního pěstování marihuany pro vlastní potřebu, nárůstem méně rizikového, ale nákladnějšího pěstování v domácích malopěstírnách (např. ve formě osvětlené skříně v běžném bytě) a s pokračující komercializací trhu, související se setrvalým růstem poptávky a ústupem od samopěstitelství. Významné je též stále častější prolínání trhu s tzv. „měkkými“ a „tvrdými“ drogami – tedy stav, kdy na jednom místě – případně od jednoho dealera – je možno koupit celé spektrum nezákonných drog. Zatímco starší uživatelé konopných drog často setrvávají u zásobení vlastním pěstitelstvím, případně v rámci soběstačné úzké skupiny, mladší uživatelé běžně akceptují standardní komerční mechanismy a přispívají tak k rozrůstání trhu s konopnými drogami.

Uživatelé vysoce rizikových (tzv. „tvrdých“) drog udávají stále častější přechod od užívání pervitinu k heroinu a stále vyšší počet nových uživatelů, kteří svou drogovou kariéru zahájili přímo heroinem. V tomto trendu je zaznamenatelný předstih Prahy a Severních Čech (1997–8) před ostatními zkoumanými regiony (Brno 1999, Severní a Střední Morava 1999–2000). Všechna interview implicitně obsahují údaje o stále vyšší nerovnováze na trhu ve prospěch heroinu a o stále častějších policejních zásazích

proti domácím pervitinovým „laboratořím,“ které ústí v krátkodobé výkyvy v „kvalitě“ (čistotě) této drogy na lokálním trhu a tak paradoxně „podporují heroin,“ u něhož je produkční fáze obchodního řetězce zcela mimo dosah policejních opatření a tržní pyramida je mnohem organizovanější a lépe chráněná.

U zkušenějších uživatelů (a současně dealerů) jsme se setkali s názorem, že přizpůsobování cen heroinu (běžná denní dávka je zhruba stejně drahá jako denní dávka pervitinu) mělo prvoplánový charakter a od samého začátku se jedná o co největší potlačení domácí produkce pervitinu a plošné stimulování přechodu z této drogy právě na heroin.

Nic ze získaných údajů nenasvědčuje snižování poptávky. Odebraná interview nasvědčují spíše stále masivnějšímu přílivu mladších (do 18–20 let) uživatelů na scénu „tvrdých drog“, kteří méně využívají nabídky služeb a péče.

Zaznamenali jsme jasný trend stažení rekreačních (ne-závislých, ne-problémových) uživatelů z kontaktu se zařízeními, která do té doby navštěvovali, a to zejména v menších městech. Tito uživatelé v interview jako důvod udávají obavu z kontaktu s policií a následnou sociální stigmatizací.

Uživatelé pervitinu udávají postupné zhoršování dostupnosti suroviny pro výrobu této amfetaminové drogy, které je řešeno přechodem na jiné typy léků (Modafen® místo Solutanu®), z nichž se extrahuje e-fedrin resp. pseudoefedrin.

Trh je zcela ovládnut mobilními telefony. Obvykle se příslušná telefonní čísla získávají od jiných uživatelů. To vyvolává ve výjimečných případech (masivní současná výměna telefonních karet dealery) krátkodobé výkyvy na trhu.

Jednou ze základních změn na trhu je tlak dealerů k odběru většího množství drog najednou; čím větší množství uživatel drog zakoupí, tím výhodnější je cena a čistota zakoupené látky; také hmotnost se blíží ústní dohodě výrazněji než v případě odběru menších množství. Dealéři často odmítají menší množství vůbec prodávat; logickým krokem uživatelů pak je kumulace peněžních prostředků od známých, zakoupení většího množství a jeho rozdělení na menší dávky a následná distribuce; tak dochází ze strany dealerů k tlaku na vsunutí dalšího článku řetězce mezi ně

³⁷ s vyšším obsahem psychotropní látky (THC, delta-9-tetrahydrocannabinol)

a ulici, kde jsou nejzranitelnější – vlastně k výrobě další vrstvy „malodealerů.“ Tento proces, který byl na české drogové scéně vždy přítomný, se významně zvýraznil kolem let 1997–8, a to ve všech zkoumaných regionech.

Dostupnost nelegálních drog ve věznicích je nižší než na svobodě, jejich přítomnost je ale participanty popisována jako běžný jev, nad nímž se nikdo nepozastavuje. Kromě propašovaného nebo uvnitř zařízení pro výkon trestu vyrobeného alkoholu jsou nejčastěji zneužívána psychotropní léčiva, výjimkou ale podle účastníků není ani pervitin; ceny se pohybují mezi 5–10násobkem pouliční ceny, za hlavní zdroj je považován personál zařízení pro výkon trestu a pašování v zásilkách.

Ošetření u lékaře je pro somaticky a sociálně zdevastovanější UD (splňující klasický mediální obraz „feťáka“) obecně stále větším problémem. U praktických lékařů i u specialistů jsou ve většině případů odmítání a nejčastěji se tak i v oblasti somatických problémů léčí v průběhu pobytů na detoxifikačních jednotkách či v jiných zařízeních nebo jim nízkoprahová centra zajišťují ošetření u lékaře, který je ochoten ke spolupráci. **Důležitým zjištěním bylo, že se 70% UD (ze skupiny těžkých dlouhodobých uživatelů) domnívá, že se za poslední 4 roky odmítavý postoj lékařů rozšířil a setkávají se s ním častěji, než dříve.**

Významným zdrojem příjmu, nutného pro financování návyku, je pro problémové uživatele drog kromě malodealingu především drobná majetková kriminalita. Největším odbytištěm kradeného zboží jsou sítě bazarů a zastávek, velmi rozšířené jsou krádeže „na zakázku.“ Nejvyšší zaznamenanou výkupní cenou bylo 70% běžné „obchodní“ ceny (vybraná luxusní autorádla), za standard je ale považováno 30–40%.

V souvislosti s novým zákonným opatřením jsme neshledali v této oblasti žádných změn, které by mohly mít nějakou souvislost – s výjimkou jevu (rozšířeného ale i před novelizací), že policie při neúspěchu v prokázání trestné činnosti u těžkých dlouhodobých uživatelů sahá k tomu, že UD snadněji prokáže drobnou trestnou činnost a stíhání je tak zahájeno v souvislosti s ní a nikoli užíváním či distribucí drog – a to i přesto, že užívání drog je u obžalovaných zcela evidentní a policie o něm má i dostatek informací (ovšem nikoli na úrovni důkazu použitelného u soudu).

5/4/4/2/1 Změna zákona a její dopad z pohledu uživatelů

Podle sebecharakterizujících výroků větší části skupiny uživatelů konopných produktů nedošlo k zásadním změnám jejich chování. Přitom jsme zjistili, že zhruba polovina z těch samopěstitelů, kteří byli účastníky našeho výzkumu, přestala v posledních dvou letech s pěstováním konopí. Druhou zásadní změnou je to, že okolo 50–60% uživatelů této skupiny se snaží, aby u sebe nikdy neměli více než jednu nebo dvě marihuanové cigarety. Pokud potřebují během kratšího časového úseku (týden) větší množství, chodí si nakoupit. Jednoznačně se zde objevila souvislost s tlakem ze strany zákona, způsobujícím menší množství drogy, které u sebe nebo doma uživatel konopí má. To jej nutí mít nějakého stálého „dodavatele“ z řad kamarádů, nebo (častěji) si drogu chodí nakupovat.

Tento jev znamená jednoznačné posílení pozice dealera na trhu a zvýšení rizika, že při kontaktu s ním dojde k nabídce jiné drogy na úkor dříve mnohem rozšířenějšího samopěstitelství resp. neobchodní distribuce ve skupinách, která bývala mimo hl. m. Prahu pravidlem.

Obecně jsou mezi uživateli konopí známé kauzy týkající se pěstování, distribuce i držení drogy pro vlastní potřebu. Uživatelé produktů konopí patří do skupiny, která „drogové kauzy“ ve sdělovacích prostředcích sleduje mnohem důkladněji než uživatelé tzv. „tvrdých“ drog, což souvisí s jejich obvykle vyšším společenským statutem. Zdá se, že tyto (medializované) případy působí odstrašujícím způsobem – nikoli však ve smyslu zanechání užívání, ale ve smyslu větší obezřetnosti a důmyslnějších způsobů jak eliminovat či snížit riziko odhalení.

Životní styl a přístup jak k zákonům, tak k jakýmkoli jiným omezením a k „nepříjemným věcem“ zásadním způsobem formuje přístup uživatelů drog i k novému zákonu. Zřejmě nejvýstižněji svůj názor za skupinu těžkých a dlouhodobých UD shrnul jeden z účastníků (protokol 338): „...nějaký zákony mě nezajímají, já si dělám, co chcu, úplně na to seru...mě zajímá akorát pes, mařky, ty drogy, ten debilní chlast a cigáro si zapálím, trávu a to je všechno... já jenom tak jezdím... Brno, Praha, Plzeň... (...) ... do Ostravy moc né, tam jsem byl jenom párkrát, tam je chudej kraj a blbě se tam žebřá... na žebřání je nejlepší ta Plzeň a Praha a nejhorší policajti jsou v Brně... hlavně městská (policie), státní ani ne, a ti co jsou na nádraží, protože maj malý okruh... Ale to vždycky záleží, co to je za člověka...“

Velmi paradoxní byl postoj části těžkých dlouhodobých uživatelů UD, kteří novelizaci zákona zásadně odsoudili, ale přitom dodávali, že si myslí, že vůči nim samotných (uživatelům) je velmi diskriminující, a že by měl mnohem více a tvrději postihovat dealery. Je až nepochopitelné, jak výrazně tato póza a spíše celospolečensky rozšířený postoj začínají přebírat i samotní uživatelé. Nejen že velká část z nich je nucena sama drogy prodávat a je tím pádem v kategorii dealerů také, ale především se bez dealerů nemohou obejít, neboť dnešní trh již není samozásobitelný tak, jak jej známe z minulého režimu, a to plošně po celé republice.

V několika interview s UD se vyskytly údaje o „výměně“ nestíhání za držení nelegálních drog pro osobní potřebu za svědectví nebo za udání proti dodavatelům, kterou udělali s Policií ČR. O této skutečnosti však vypovídali spíše zdrženlivě, protože je v jejich sociálním prostředí považována za neetickou. Mnohem častější byly poukazy na to, že se takového jednání dopustil někdo z jejich okolí.

Nezávislé údaje od více uživatelů (které se vzájemně doplňují a potvrzují) dokládají, že využívání nelegálních forem nátlaku (násilí při výslechu), stejně jako nabízení spolupráce (informace za nevšímavost policie k držení a prodeji), až po prodej zabavených drog, které nebyly řádně zničeny, nejsou nijak ojedinelým jevem.

5/4/4/3 SUBSTUDIE „TRESTNĚ-PRÁVNÍ SEKTOR“

5/4/4/3/1 Policie ČR

Této skupiny se změna legislativy dotkla nejcitelněji a jako jediná ji v interview popisuje naprosto pravidelně sama, bez vyzvání.

Při hodnocení změn na drogové scéně si kriminalisté nejvíce všimají rozmachu obchodu s léky a registrují ústup pervitinové scény ve prospěch scény heroinové. Dokladované změny v dostupnosti surovin pro výrobu pervitinu se promítají také ve zjištěných změnách a v trendech ve výrobě. Obtížnost získávání čistého efedrinu a lépe kontrolovaná oblast výdeje Solutanu® vyvolává tlak na hledání nových možností. Mezi nimi se jako vstupní surovina objevil především Modafen®. Dochází ke změnám v prodejních strategiích. **S nástupem mobilních telefonů a nových operátorů a tedy se zvýšenou dostupností této technologie je prodej drog dynamičtější a obtížněji sledovatelný.**

Změny týkající se drogové legislativy identifikované oslovenými participanty nejsou vnímány jednotně a mezi oslovenými panuje neshoda v hodnocení přínosů nového zákona.

Podobně je tomu také u hodnocení dopadu novelizace zákona na drogovou scénu. Participanti nepopisují žádné výrazné změny v chování osob pohybujících se na otevřené drogové scéně, které by nastaly přijetím novely zákona.

Všeobecně je participanty z řad Policie ČR udávána stále větší neochota uživatelů svědčit v drogových kauzách; důvody vidí ve zdoluhavém procesu řízení a v obavách z komplikací, které v důsledku svědecké výpovědi mohou svědkům vzniknout.

V souvislosti s objasňováním trestné činnosti související s drogovými delikty někteří kriminalisté využívají předvolávání a výpovědi v souvislosti s §187a k tomu, aby jejich prostřednictvím získali výpovědi a svědectví týkající se dealerství – výměnou za „neodstíhání“ trestného činu podle §187a tr. zák.

Setkali jsme se s velice zajímavým výrokem dokládajícím, že některé osoby nejsou postihovány vzhledem k množství látky, které mají ve vlastní držbě, ale vzhledem ke kontextu možnosti poskytnutí důkazních výpovědí či materiálů, týkajících se potírání trestné činnosti vyšších článků hierarchizované prodejního řetězce drog. Záleží tedy převážně na osobnosti kriminalisty, jakým způsobem se svědeckými výpověďmi pracuje. (protokol 23) *„Když má někdo něco u sebe, tak to může zafungovat jako podpůrný argument pro to, aby vám řekl, co chcete. Proto říkám, že jsem za to nikdy nikoho neodstíhal. To znamená – dostane se mi do rukou klient, kterej má u sebe nějaký množství, ať už na přestupek nebo na trestnej čin, to je šumák... ale mně nejde o nic jinýho, než abych měl výpověď na dealera. Budeš mluvit? Nebudeš? naznačuje, jak klientovi ukazuje drogu... Protože bližší košile než kabát. Proč on by měl bejt obviněnej, když nemusí? Je docela dobře možný, že pokud bychom se nedohodli, tak bych možná toho zákona využil... K takovému případu ještě nedošlo... Ale to se bavíme na akademický rovině, ještě k tomuhle tomu lámání chleba nedošlo... (...). To znamená, jestliže já budu mít na dealera 20 výpovědí a z toho 4 vod mladistvejch, tak to, že ve chvíli, kdy ho seberem, má u sebe 20 psaníček heráku, tak to je... Jenom když si vezmete ty sazby, u nás se to ani nesčítá, tak to není vo ničem. Za ty mladistvý má 8 až 12 let a za to, že má u sebe to psaníčko heráku má asi kolik, já nevím, do roka?“ Zákon tak dává do rukou ope-*

rativních složek policie značné možnosti a prostor (protokol 1): „*Tudletu možnost nám tento nový zákon dal do ruky... a my ji v případě potřeby jsme schopni využít... i když připouštím, že asi není úplně zákonná. Je to svým způsobem trošičku vydírání.*”

Kontakty s informátory jsou postaveny na výhodnosti spolupráce pro obě strany; při otázce, jakým způsobem tato spolupráce funguje, respondent odpověděl (protokol 26): „*To může spočívat na vzájemných sympatiích, nebo že za vás občas někde něco zaplatím, nebo že vám budu přehlížet nějakou trestnou činnost, což je samozřejmě nejčastější.*” Toto tvrzení odpovídá zjištěním a plně potvrzuje výsledky substudie s uživateli drog, kteří udávají, že u spolupracujících uživatelů či dealerů dochází k „přehlížení” trestné činnosti (protokol 26): „*... pokud by to nebylo na bázi přehlížení trestných činností, což se samozřejmě nesmí, tak to je právně krytý. Protože jestli je mi někdo sympatický a občas mi něco řekne, proč ne – a jestli já ho občas pozvu na pivo, taky proč ne...*”

Někteří z respondentů se zmínili také o neoficiálním hodnocení výsledků práce, tzv. čárkovém systému (protokol 23): „*Když řeknete čárkový systém, tak všichni vám řeknou, že oficiálně neexistuje... Oficiálně ne, neoficiálně ano.*”

Dalším důležitým tématem byla oblast policejních statistik. Z několika interview je patrná snaha vyšších složek Policie ČR po umělém snížení obrazu kriminality ve statistikách. (protokol 26): „*A díky tomu, že ty statistický pohledy na objasňování drogový trestný činnosti se stále mění a stále zpřisňují, tak dřív nám brali ve statistice každý prokazatelný případ prodeje, ty čísla byly astronomický. Pak se najelo na systém, že se to bralo u každého takzvaného poškozeneho – já to slovo používám velmi nerad, protože ten člověk si to dělá dobrovolně, že jo – po měsících. To znamená, když ten distributor měl 10 odběratelů a všem jim dával 10 měsíců, tak to bylo 100 skutků. Pak se to zpřisnilo dál, tlakem na snížení nápadu, že už jenom co odběratel, to kus. Ale je jedno kolikrát, jak dlouho a tak. A ten tlak směřuje k tomu, že nám budou možná brát jenom co distributora, po kuse.*” Policie tedy nadále nevykazuje počet zjištěných útoků na objekt zájmu, chráněný společností (v tomto případě zájmu na omezení nebezpečí pro lidské životy a zdraví, které vznikají požíváním OPL), ale je již vykazován pouze počet trestných činů jako takových bez ohledu na počet útoků spáchaných jedním pa-

chatelem. Takto konstruované statistiky nejsou schopny postihnout vývoj kriminality ani v jednotlivých regionech, stávají se bezcennými a nemohou sloužit k relevantním kriminologickým závěrům, které by mohly vydatně prospět také aplikační praxi.³⁸

Hypotéza týkající se zvýšení cen po novelizaci tzv. drogového zákona se ani na základě výpovědí kriminalistů a vyšetřovatelů nepotvrdila. Cena drog zůstává stejná, mění se pouze krátkodobě v závislosti na dostupnosti těchto látek v určitých lokalitách, což není přímým důsledkem výše zmiňovaného zákona.

Z hlediska věkové struktury osob užívajících drogy, dochází k výrazným posunům směrem ke snížení věkové hranice (protokol 13): „*... v poslední době přibývá závislých od 13ti let. Vlastně se setkáváme i s nezletilcem (myslí osoby mladší 15 let – pozn.tazatele), který drogy začíná užívat.*” (Protokol 21): „*Tlačí se to k věku 14,15 let*” (Protokol 24): „*... už i osoby pod 15 let.*”

Z hlediska práce vyšetřovatelů se co do změny, související s přijetím nového zákona, objevují dva typy protichůdných, zhruba stejně často zastoupených názorů. První se vyslovuje tak, že efekt dopadu nového zákona považují za zanedbatelný, druhým pohledem je, že novela usnadňuje policejní práci (protokol 23): „*... dovoluje... nám to postihovat lidi, který sice my víme, že oni se hájej tím, že oni jsou závislí, oni tu dávku potřebují, musí jí mít u sebe. To je sice všechno pěkný, ale ten dealer anebo ten malinkej distributor vlastně vždycky měl u sebe jenom pár tý drogy a tu potom prodával dál, takže tam je reálnej předpoklad, že má-li tu drogu ve větším množství, tak už jí nemá jen pro sebe.*” (Protokol 22): „*... myslím že... policie získala dobrý nástroj k potírání toho nejnižšího dealingu, tím nemyslím uživatelů, ale těch nejnižších vrstev, které vlastně dělají to nejhorší, sami neberou, ale prodávají.*” Zářejícím faktem zůstává, že participant, zastupující tuto názorovou skupinu, nebyli schopni či ochotni ani na přímou výzvu svůj náhled dokumentovat žádným konkrétním případem.

5/4/4/3/2 Soudci

Obecně v této skupině převažuje názor, že změna byla nutná a zaplnila legislativní mezeru.

Objevil se však i názor, že stávající právní úprava není zrovna šťastná zejména z důvodu absence rozlišení mezi uživateli a potažmo i „distributory” tzv.

³⁸ V této souvislosti je nutno upozornit, že pojmy, využívané v policejních statistikách nelze beze zbytku ztotožnit s obsahem těchto pojmů dle teorie práva resp. trestního zákona.

měkkých drog, zejména marihuany. Soudci zdůrazňují nutnost individuálního přístupu.

Za velmi podstatné lze označit to, že se soudci až na jednu výjimku shodují v názoru, že slibované zlepšení a zefektivnění postihu dealerů, spojované se zavedením §187a, se nesplnilo a že v této oblasti žádnou zásadní změnu či zlepšení nezaznamenali.

Objevil se taktéž naprosto negativní názor na začlenění §187a do našeho trestního řádu s poukazem na to, že pro boj proti drogám je v tomto smyslu postačující §187 tr. zák.

Názory na neurčitost termínu „množství větší než malé“ se pohybovaly od nutnosti potřeby toto množství stanovit až po souhlas s takto neurčitou úpravou. Důležitá je poznámka jedné ze soudkyň, která se dotkla problému posuzování dávky nutné pro osobní potřebu závislého. Zjevně si tak uvědomuje, že je problematické jednak určit kolik drogy konkrétně takový člověk potřebuje a dále pak, že potřebuje-li dávku v určitém množství, pak pokud má pro sebe na několik dní – stejně překročí tabulkové množství.

Objevil se zajímavý názor, že s ohledem na nerozlišení tzv. „měkkých“ a „tvrdých“ drog a nerozlišení způsobů distribuce v rámci skutkové podstaty §187 je škála a výše trestů nedostatečně diferencovaná, což přináší problémy zejm. v případech kuřáků marihuany, kdy předání byť jediné cigarety je posuzováno dle ust. §187 tr. zák.

Participanti upozorňovali na fakt, že s ohledem na shora uvedenou chybnou diferenciaci soudy často využívají ust. § 40 odst. 1 tr. zák., tedy tzv. institutu mimořádného snížení trestu odnětí svobody. Tohoto ustanovení lze využít, má-li soud vzhledem k okolnostem případu nebo vzhledem k poměrům pachatele za to, že by použití trestní sazby odnětí svobody stanovené trestním zákonem bylo pro pachatele nepřiměřeně přísné a že účelu trestu lze dosáhnout i trestem kratšího trvání.

Velmi zajímavé bylo sdělení participantky, že policie má zjevně o pachatelích drogových trestných činů povědomost, používá je jako svědky, ale evidentně nezasahuje, neboť tyto případy se před soud nedostanou. Zřetelně se tak potvrzuje, že kriminální policie zřejmě má často dostatek informací a přesto není trestní řízení zahájeno – u těch uživatelů, kteří spolupracují a dodávají informace (protokol 40): „..... má svůj okruh lidí, které ta kriminální policie i zná.

Já jsem často tyhle lidi vyslyšala jako svědky, takže jsem se na kriminální policii obrátila a oni přesně věděli, ano tenhle ten vaříč bydlí tam a tam a on je doma mezi pátou a šestou a jinak tam není...”

Důraz byl kladen zejména na citlivost soudce při posuzování tzv. materiální stránky tr. činu, tj. nebezpečnosti trestného činu pro společnost. (Protokol 36): „*Od toho je ten soudce soudcem, aby mohl rozvážit, zda tento případ, který nese už všechny formální znaky tr. činu od důvodů rýze materiálních, protože jde o bagatelní množství... tak vždycky je možnost přes tu materiální stránku tr. činu, říct ne, tohleto ještě tr. čin není. To si myslím, že je tedy výhoda toho materiálního a formálního pojetí, byť je nám někdy jaksi vyčítána.*”

Převládá tedy názor, že soudci dokážou s danou škálou trestů pracovat. Soudci se taktéž shodují na nutnosti přísného postihu dealingu, naopak jsou ve svém postoji umírněnější ve vztahu k uživatelům drog jako takovým (protokol 34): „*Pokud by šlo o dealery, tak jsem pro přísné tresty, pokud zůstane ustanovení to nové, to 187a, tak potom je to velký problém trestat někoho, kdo není dealer, ale nakonec je to on sám, kdo si ničím zdraví a svou osobnost.*” Ve svých odpovědích se však všichni soudci a soudkyně vyhnuli komentáři posuzování kombinace obojího, tedy kdy uživatel drogy je nucen sám prodávat, aby si vůbec vydělal na drogu, nechce-li páchat jinou trestnou činnost.

Aplikace drogové novely také přinutila mnohé soudce k úvahám o otázce liberalizace marihuany (protokol 34): „*.... teda postihovat prokazatelně dealery, tam vidím problém, nevidím problém v marihuane. Ne teda tak velký problém. Samozřejmě je otázka, jestli povolit, nepovolit měkké drogy.*” (Participantka tazateli sdělila, že má povědomost o tom, že její děti na základě vlastního vyjádření mají zkušenost s marihuanou.)

Někteří participanti se přímo vyjádřili v tom smyslu, že rozlišení drog na tzv. měkké a tvrdé bude nutné. Za velmi podstatný považujeme fakt, že soudci relativně velmi do hloubky přemýšlí nad riziky spojenými s užíváním drog a jsou si vědomi toho, že mezi drogami existují propastné rozdíly v oblasti zdravotních a sociálních rizik, které se nepromítají do roviny rizik právních (protokol 35): „*.... a myslím, že i ten seznam látek by mohl být udělanej trošku jinak... dejme tomu říct, co je v seznamu „a“, v seznamu „b“ a podle toho to posuzovat. A to by muselo být ve větě právní (rozuměj popis skutkové podstaty). Eventuelně pro tento druh drog, měkkejch drog, vymezit jiný ustanovení.*”

5/4/4/3/3 Státní zástupci

(Stručný výtah z materiálů poskytnutých Nejvyšším státním zastupitelstvím ČR ve věci drogových trestných činů)

V rámci PAD QA bylo původně plánováno odebrání nejméně 10-ti interview se státními zástupci, kteří se ve své praxi setkali s obžalobou ve věci drogových tr. činů (tj. dle ust. §§187 až 188a tr. zák.) s důrazem na novou skutkovou podstatu dle ust. §187a tr. zák. S ohledem na průtahy ve věci při poskytování spolupráce se státními zastupitelstvími ze strany Nejvyššího státního zastupitelství ČR (dále jen „NSZ“), bylo posléze z časových i personálních důvodů od tohoto záměru upuštěno.

Podstatnou částí interview mělo být hodnocení časové náročnosti drogových kauz státními zástupci pro účely COI PAD. Po získání souhlasu NSZ s odebráním interview byl navázán kontakt s některými státními zástupci, kteří byly ochotni zodpovědět otázku týkající se časové náročnosti. S ohledem na změnu metodologie v rámci COI PAD však byl odběr těchto interview po konzultaci se supervizory zastaven.

Pro získání úplnějšího obrazu o stíhání drogových trestných činů proto byly využity:

1. Zvláštní zpráva o poznatcích k aplikaci novely trestního zákona č. 112/1998 Sb., zejména skutkové podstaty trestného činu podle §187a trestního zákona (zpracováno analytickým a legislativním odborem NSZ dne 13.4.2000, 1 Spr 169/2000) – referenční rok 1999

2. Výpis ze zprávy NSZ o činnosti státního zastupitelství v roce 2000, poskytnutý dne 16. 5. 2001 řešitelům projektu PAD prostřednictvím sekr. Meziresortní protidrogové komise Úřadu vlády ČR – referenční rok 2000

S ohledem na skutečnost, že shora citované materiály nemají totožnou strukturu, je podán stručný přehled o jejich obsahu pro každou zprávu zvlášť. Je třeba zdůraznit, že výroky ze zpráv NSZ nebyly nijak obsahově pozměněny.

5/4/4/3/3/1 Zvláštní zpráva o poznatcích k aplikaci novely trestního zákona č. 112/1998 Sb., zejména skutkové podstaty trestného činu podle §187a trestního zákona (zpracováno analytickým a legislativním odborem NSZ dne 13.4.2000, 1 Spr 169/2000)

5/4/4/3/3/1/1 Hodnocení četnosti drogových trestných činů

V roce 1999 se prozatím nesplnil předpoklad, že zavedení nové skutkové podstaty tr. činy dle ust. §187a tr. zák. povede k neúměrné kriminalizaci mladých lidí, experimentátorů a prvotrestaných. Nelze však vyloučit, že k nárůstu stíhaných, žalovaných, popř. odsouzených pro tr. čin. dle §187a tr. zák. ještě dojde.

Shora uvedené prognóze by mohl nasvědčovat alarmující trend vývoje u skutkové podstaty tr. činu podle §187 tr. zák.

Je také možno předpokládat, že jen díky velice liberálnímu postoji police nedošlo k extrémnímu vzestupu trestné činnosti dle citovaného ustanovení, určitou roli sehrála nepochybně masivní kampaň ve sdělovacích prostředcích a cílevědomé zaměření činnosti Policie ČR v souvislosti s vydáním závazného pokynu policejního prezidenta č. 39/1998, jehož přílohu tvořila tabulka s orientačním množstvím OPL se zřetelem na postižitelné množství a druh drogy.

5/4/4/3/3/1/2 Aplikační problémy ve vztahu k ust. §187a tr. zák.

Při posuzování naplnění formálních znaků skutkové podstaty trestného činu podle ust. §187a odst 1 tr. zák. dochází zjevně ke zcela rozpornému výkladu ve vztahu ke znaku „množství větší než malé“. Většinou se při nedostatku jiné sjednocující úpravy či judikatury vychází z tabulky, která tvoří přílohu pokynu policejního prezidenta č. 39/1998.³⁹ Objevují se nicméně i myšlenky o individuálním přístupu ke každé konkrétní věci; vyskytují se však zcela rozdílná pojetí.

Při individuálním posouzení množství omamných a psychotropních látek (dále jen OPL) je považováno za množství větší než malé takové množství OPL, které vzhledem k osobě pachatele, a jeho eventuální závislosti na těchto látkách, přesahuje denní dávku, neboť jde o množství, které převyšuje množství OPL, jež osoby takové látky zneužívající běžně přechovávají.

Aplikace ustanovení §187a odst. 1 tr. zák. praxi působí závažné obtíže. I když jde o úpravu skutkové

³⁹ pokyn obecné povahy NSZ byl vydán až v roce 2000 pod č. 6/2000 a v zásadě se shoduje s opravenými „policejními tabulkami“

podstaty tr. činu, který nevykazuje zvlášť výrazný stupeň společenské nebezpečnosti, přesto jde o úpravu neúměrně nákladnou, komplikovanou a z řady důvodů navíc rozpornou. V této souvislosti je nutno poukázat na obtíž spojené s dokazováním závažnější trestné činnosti, kdy dříve svědci se nyní stali potencionálními pachatelé a nemusí tedy v dané věci vypovídat.

5/4/4/3/3/1/3 **Hodnocení efektivity novely tr. zákona, provedené zák.č. 112/1998 Sb.**

Novela nepřinesla žádoucí efekt ani ve vztahu k ostatním skutkovým podstatám drogových trestných činů. U trestných činů podle §187 a §188 tr. zák. není zajištěna náležitá provázanost základních a kvalifikovaných skutkových podstat, chybí také návaznost trestních sazeb.

Novela vede až k absurdním důsledkům, kdy na jedné straně neumožňuje odpovídajícím způsobem postihnout závažné případy např. zvlášť rozsáhlých drogových zásilek, na druhé straně k uplatnění zásady soudní individualizace trestu je nezbytné aplikovat ustanovení §88 odst. 1 tr. zák. v tom smyslu, že k okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby se nepřihlídnou i v případech, které jsou sporné, nebo se nesprávně aplikuje ustanovení §40 odst. 1 tr. zák. o mimořádném snížení trestu odnětí svobody i tam, kde to není možné.

Jeví se jako žádoucí odstranit nedostatky vyplývající z konstatované nedostatečné provázanosti skutkových podstat v §187 odst. 2, 3, 4 a §188 odst. 2, 3 tr. zák. a zvažovat i větší rozpětí trestních sazeb v těchto ustanoveních.

S ohledem na shora uvedené se jeví jako nezbytné využívat všech stávajících alternativ trestního postihu, resp. všech forem odklonů v trestním řízení.

5/4/4/3/3/2 **Výpis ze zprávy NSZ o činnosti státního zastupitelství v roce 2000, poskytnutá dne 16.5.2001 řešitelům projektu PAD prostřednictvím Meziresortní protidrogové komise při Úřadu vlády ČR**

5/4/4/3/3/2/1 **Hodnocení četnosti drogových trestných činů**

Dle zprávy NSZ se počet osob stíhaných i obžalovaných pro trestný čin nedovolené výroby a držení OPL podle §187 tr. zák. v roce 2000 zvýšil a dosáhl nejvyšších hodnot za posledních deset let. Je nesporné, že Česká republika prochází „drogovým bohem“.

K nejvyššímu nárůstu došlo u trestného činu nedovolené výroby a držení OPL podle §188 tr. zák., když pro něj bylo stíháno i obžalováno nejvíce osob za posledních deset let.

Zvýšil se i počet osob stíhaných a obžalovaných pro trestný čin nedovolené výroby a držení OPL dle ust. §187a tr. zák. Toto zvýšení neodpovídá katastrofickým scénářům. Absolutní počty stíhaných i žalovaných osob tvoří přibližně 10 až 15 % hodnoty tohoto ukazatele u nejčetnějšího ukazatele drogového tr. činu dle ust. §187 tr. zák.

Pokles byl zaznamenán toliko u trestného činu šíření toxikomanie dle ust. §188a tr. zák., kde se však jednalo o pokles velmi nevýrazný, který navíc následoval po období neustálého vzestupu počtu stíhaných i žalovaných osob.

5/4/4/3/3/2/2 **Dokazování drogových deliktů**

Ve velké většině případů řeší státní zastupitelství případy, kdy svědci jsou konzumenty drogy, ze strany obhajoby je namítána jejich nevěrohodnost pro tuto skutečnost a možnost narušení objektivit vnímání apod. Dušení zdraví a nenarušenost vnímání rozhodujících svědků tak musí být znalecky posuzovány, což značně prodlužuje a prodražuje řízení.

Obvinění z drogových tr. činů jsou svědky zpravidla usvědčováni v řízení před sdělením obvinění, avšak ti po tomto úkonu svou výpověď změní a odmítají konkrétního pachatele označit, či využívají oprávnění dle ust. §100 odst. 2 tr. řádu a odpírají vypovídat.

Při odhalování závažné drogové kriminality se vyskytly problémy v souvislosti s nasazením operativně pátracích prostředků. Obhajoba se snaží zpochybnit činnost příslušných policejních orgánů s poukazem na skutečnost, že trestná činnost byla vyprovokována policií. NSZ připravuje k této otázce výkladové stanovisko.

5/4/4/3/3/2/3 Aplikaciční problémy ve vztahu k ust. §187a tr. zák.

Aplikační problémy se týkají jednak hledisek při stanovení množství drogy, jednak požadavků na zkoumání duševního stavu obviněného.

Složitost dokazování znaku „množství větší než malé“ nastává zejména ohledně marihuany, zvláště když ke stíhání dochází jen na základě výpovědi svědků a pachatelů, aniž by se podařilo zajistit věcné důkazy.

V souvislosti s vyšetřením duševního stavu obviněného byl zaznamenán případ požadavku soudu na obligatorní vyšetření duševního stavu obviněného, ačkoli nebyly žádné důkazy, které by vedly k závěru, že se jedná o osobu zneužívající v době činu nebo předtím návykové látky.

Vyšetřovatelé nezřídka jednání obviněných posuzují současně jak podle ustanovení §187 tr. zák., tak podle ustanovení §187a tr. zák., přestože jednočinný souběh je u těchto trestných činů vyloučen.

Při posuzování tr. činů podle §187a tr. zák. státní zástupci postupují podle pokynu NSZ, kterým byla stanoveny orientační hodnoty množství OPL. Někdy se však vyskytují problémy s právní kvalifikací u marihuany, kdy soudy neuznaly orientační hodnotu hmotnosti drogy uvedené v tabulce zmíněného pokynu, ačkoli množství zjištěné drogy zcela zřetelně převyšovalo množství uváděné v tabulce s odkazem na to, že se jedná toliko o marihuanu a uvedly, že zajištění množství nenaplnuje znak skutkové podstaty tr. činu dle §187a odst. 1 tr. zák., aniž by blíže odůvodnily, z čeho v tomto směru vycházely a věc postoupily k projednání jako přestupek.

5/4/4/3/3/2/4 Aplikaciční problémy ve vztahu k ostatním drogovým tr. činům

Zásadní zprůsnění trestní sazby v ust. §187 odst. 3 tr. zák. působí soudcům a v návrzích i státním zástupcům nemalé problémy, když i při opatření, resp. předání jediné dávky drogy osobě mladší 15-ti let, je zde trestní sazba v rozsahu od 8 do 12 let trestu odnětí svobody. Některé orgány činné v tr. řízení, zejm. v případech distribuce marihuany nedospělé osobě, úvahou o nižším stupni společenské nebezpečnosti zmírnit právní posouzení tr. činu nebo v odůvodněných případech aplikovat ust. §40 odst. 1 tr. zák. o snížení trestu pod dolní hranici tr. sazby. Tato situace zřejmě vede k výrazné odlišnosti posuzování konkrétních případů v různých soudních obvodech. **Přitom by zřejmě postačovalo přiměřené snížení dolní hranice trestní sazby.**

Dalším zřejmým nedostatkem je neodlišení věku oběti útoku uvedených v §188 a §188a tr. zák., tedy absence přísnější ustanovení pro postih pachatelů ve vztahu k osobám mladším 15-ti let.

Aplikační problémy se týkají i posuzování znaku „ve větším rozsahu“, zejména u tr. činu dle ust. §187 tr. zák. V případech, kdy není droga prodávána, ale darována nebo poskytována za protislužby, nelze vycházet z výše prospěchu, získaného distribucí drogy.

Cíl

5/4/4/3/3/3 Závěr

Lze konstatovat, že hodnocení NSZ je v souladu s dalšími posuzovanými součástmi tr. řízení ve věci postihu drogových tr. činů, tj. Policie ČR a soudů. Všechny složky vykazují obdobné aplikační problémy při posuzování a projednávání tr. činů dle ust. §187a tr. zák., případně dalších drogových deliktů.

5/5/1 Úvod do problematiky – vysvětlení pojmů
Analýza nákladů a výnosů je ekonomickou evaluací, zahrnující identifikaci, změření a ocenění nákladů a následné srovnání. Náklady a následky intervence jsou pak porovnány, aby se tak poskytlo vodítko pro nejlepší využití omezených zdrojů.

5/5/2 Zdroje dat, metodika:

5/5/2/1 Co představuje výnosy?

V první fázi konstrukce analýzy nákladů a výnosů je třeba definovat, co – ekonomicky vzato – může být výnosem jakékoliv intervence. V zásadě jde o:

(1) snížení nákladů (vynaložených zdrojů) na službu, kterou již společnost poskytuje

V tomto případě jde o společenské náklady na zneužívání nelegálních drog – tedy náklady, identifikované ve studii PAD COI (viz kap. 5.3).

(2) zlepšení kvality existující služby

Zlepšení kvality činnosti (služeb) Policie ČR ve smyslu vyšší objasňenosti závažnější drogové kriminality⁴⁰ nebo zlepšení odstrašující funkce represe nelze dost dobře otestovat, a to zejména vzhledem ke změně ve vykazovací taktice Policie ČR ve věci statistiky „drogových deliktů“ (viz Kvalitativní analýza PAD – Policie ČR), uměle stlačující statistický ukazatel „zjištěných trestných činů.“ Během výzkumného období tedy došlo ke změně, která znemožnila porovnávání tohoto ukazatele. **Stabilní trend nárůstu zjištěných i stíhaných osob naopak nasvědčuje tomu, že bez ohledu na změnu zákona se práce Policie – a zejména jejich**

5/5

Analýza nákladů a výnosů zavedení trestnosti držení drog pro vlastní potřebu v ČR (PAD CBA) (Zábranský, 2001)

specializovaných složek – zlepšuje kontinuálně, přiměřeně se zkušenostmi jejich pracovníků. To jistě není překvapením a analogii bychom našli ve všech oborech lidské činnosti.

Používání §187a jako „donucovacího“ prostředku ke získání výpovědi, usvědčující pachatele ostatních drogových deliktů (zejména trestného činu dle ustanovení §187 tr. zák. – nedovolené nakládání s OPL a přechovávání OPL pro jiného), které se objevuje v interview několika uživatelů i policistů (Mioviský et al., 2001), se tedy zdá jako spíše marginální; i proto, že podle poznatků Nejvyššího státního zastupitelství (Analytický a legislativní odbor Nejvyššího státního zastupitelství, 2000) v případech, kdy jsou tyto kauzy dovedeny až před soud, svědci „nyní využívají svého práva odmítnout vypovídat vzhledem k tomu, že i jim hrozí trestní stíhání, případně je proti nim již vedeno trestní řízení pro to, že drželi drogu pro vlastní potřebu“ (Analytický a legislativní odbor Nejvyššího státního zastupitelství, 2000) a tudíž takto získaná výpověď není pro stíhání pachatele relevantní.

Ani postoj soudců nenaznačuje nic o zjednodušení či zefektivnění jejich práce v důsledku této legislativní změny (Mioviský et al., 2001).

Nebylo zaznamenáno zlepšení práce zařízení služeb nebo léčby pro uživatele drog, které by bylo možné spojit s testovanou intervencí; kvalitativní analýza u-

kazuje spíše na opačný trend nebo na intaktnost těchto zařízení k zákonné změně (Mioviský et al., 2001). Pro plošně pozorovatelné zlepšení v kvalitě poskytovaných služeb a léčby platí totéž, co u Policie ČR – dochází k němu díky zvyšujícím se zkušenostem personálu, zapojení do vzdělávacího systému a v neposlední řadě díky stupňující se snaze centrálních orgánů prosazovat v souvislosti s přidělováními prostředky ověření (evaluaci) efektivity jejich využití .

(3) poskytnutí zcela nové služby (Benson & Rasmussen, 1991)

Zavedením trestnosti držení nelegálních drog pro vlastní potřebu žádná nová služba zavedena nebyla. Prosazování tohoto zákona ve všech ohledech spadá do běžné („před novelizací přítomné“) práce příslušných státních orgánů.

Jediným možným výnosem tedy může být snížení společenských nákladů, které společnost v souvislosti se zneužíváním nelegálních drog nese.

Jak jsme ukázali v (Zábranský et al., 2001), celkové náklady společnosti na zneužívání nelegálních drog v roce 1998 (tedy před přijetím zkoumané legislativní změny) činily 2 805 520 011 Kč.

Vzhledem k faktu, že „problémoví uživatelé drog“ z definice představují ten díl uživatelů drog, který je nositelem společenských nákladů⁴¹, pak při odhadované prevalenci problémového užívání nelegálních drog v ČR 37 500 osob (Mravčík & Zábranský, 2001b) činí průměrné společenské náklady na jednoho zneužívatele nelegálních drog ve výši 74 814 Kč ročně.

Potenciální výnos (benefit) intervence, zavedené s cílem zlepšit drogový problém ve společnosti, představuje případná úspora identifikovaných společenských nákladů na zneužívání drog. Společenské náklady na jednoho „průměrného“ problémového uživatele nelegálních drog činí 74 814 Kč.

⁴⁰ tedy preexistujících trestných činů

⁴¹ Představují tedy „zneužívatele“ drog ve smyslu ekonomické definice zneužívání návykových látek (Collins & Lapsley, 1991): „Zneužívání drog zahrnuje jakékoliv užití nezákoně drogy, které znamená společenský náklad s výjimkou nákladu na pořízení drogy.“

5/5/2/2 Náklady trestně-právního procesu podle §187a

Analýzou Státního závěrečného účtu pro rok 1998 a porovnáním s poznatky, získanými studií PAD COI (Zábranský et al., 2001), jsme identifikovali průměrné náklady na jednoho zjištěného pachatele „průměrného trestného činu“ v jednotlivých fázích trestně-právního procesu:

- Policie ČR: 107 616 Kč
- Státní zastupitelství: 6 528 Kč
- Soudy: 18 923 Kč
- Vězeňství: 197 509 Kč za rok
- Ztráta produktivity: 140 460 Kč za rok

Sekundární analýzou Statistických ročenek kriminality (Ministerstvo spravedlnosti ČR, 1999) a výstupů z evidenčně taktického systému kriminality (Policejní prezidium) jsme získali následující tabulku prosazování §187a v prvních dvou letech platnosti novelizace:

		1999	%	2000	%	TOTAL	%
POLICIE	zjištěno osob	98	100,00%	137	100,00%	235	100,00%
	vyšetřováno	98	100,00%	137	100,00%	235	100,00%
	sděleno obvinění	92	93,88%	125	91,24%	217	92,34%
STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ	vyřízeno proti osobám	137	139,80%	199	145,26%	336	142,98%
	odloženo	7		12		19	
	stíháno osob	130		187		317	
	obžalováno osob	115		158		273	
	trestní stíhání zastaveno/přerušeno	15		29		44	
SOUD	celkem projednáváno	26	26,53%	92	67,15%	118	50,21%
	odsouzeno	18		63		81	
	nepodmíněně do jednoho roku	10		13		23	
	nepodmíněně 1-5 let	1 +	11,22%	4 +	12,41%	5 +	11,91%
	podmíněně odsouzení	3		30		33	
	pokuta	1		2		3	
	veřejně prospěšné práce	2		6		8	
	jiný trest	1		4		5	
	upuštěno od potrestání	0		4		4	
	zproštěno obžaloby	0		4		4	
ochranná léčba	0		3		3		

Jako referenční rok jsme zvolili rok 2000. Důvod spočíval především ve faktu, že rok 1999 byl rokem zavádění novelizace a rok 2000 tedy lépe odpovídá obrazu „rutinního prosazování“ zákona. Lze předpokládat, že také přechod případů z roku 1999 a do roku 2001 bude reálněji zobrazovat praxi.

Pak jsou náklady na prosazování trestnosti držení drog pro vlastní potřebu podle §187a charakterizovány následující tabulkou:

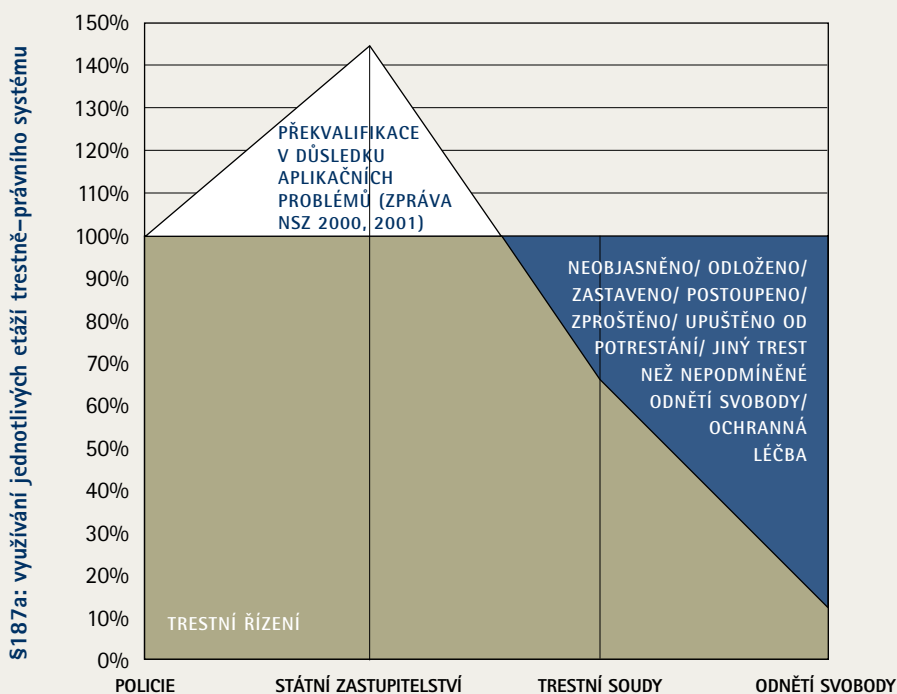
složka	pravděpodobnost využití složky	náklad na průměrného zjištěného pachatele	náklad na zjištěného pachatele podle §187a
Policie	100%	107 616 Kč	107 616 Kč
Státní zastupitelství	145,26%	6 528 Kč	9 483 Kč
Soudy	67,15%	18 923 Kč	12 707 Kč
Výkon trestu – náklady	9,31%	197 509 Kč	18 381 Kč
Výkon trestu – ušlá produktivita	9,31%	140 460 Kč	13 072 Kč
CELKEM			161 260 Kč

Vzhledem k faktu, že možná trestní sazba podle §187a TZ je stanovena takto:

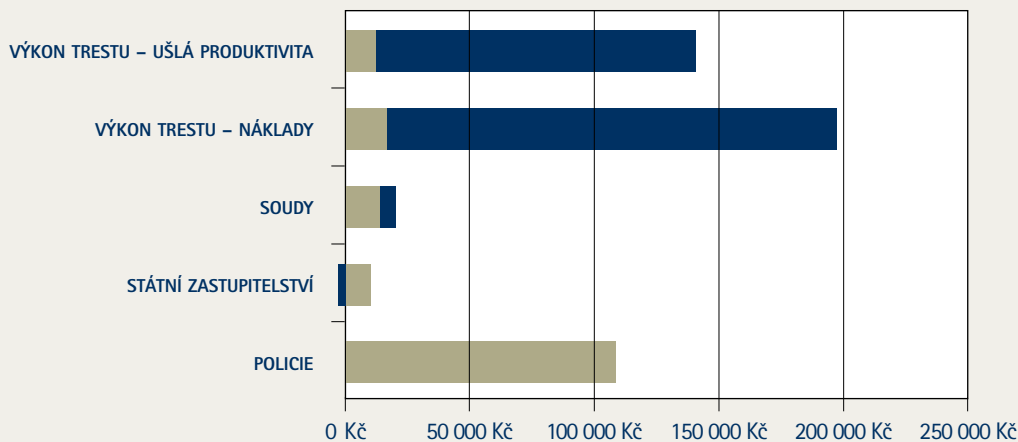
„(1) Kdo bez povolení přechovává omamnou nebo psychotropní látku nebo jed v množství větším než malé, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo peněžitým trestem.

(2) Odnětím svobody na jeden rok až na pět let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 ve větším rozsahu“

určili jsme na podkladě případových studií jako střední délku uloženého (nepodmíněného) výkonu trestu odnětí svobody podle těchto ustanovení na 0,75 roku (9 měsíců) a tímto koeficientem jsme vynásobili i hodnotu pravděpodobnosti pro poslední dvě položky tabulky, které se k odnětí svobody vztahují (0,75 x 12,41%).

Náklady na zjištěného pachatele podle § 187a

■ skutečný náklad na zjištěného pachatele podle § 187a

■ rozdíl proti potenciálnímu nákladu (při plném využití dané složky)

5/5/3 Výsledky

Prostým porovnáním obou stran analýzy (pro jednoho zjištěného pachatele resp. jednoho problémového uživatele) zjistíme, že

$$\begin{aligned} \text{náklady} &: \text{výnosy} \\ &= \\ 161\,260 \text{ Kč} &: 74\,814 \text{ Kč} \\ &= \\ &2,1554806 \end{aligned}$$

5/5/4 Interpretace výsledku

Pro populaci problémových uživatelů pak platí:

– pokud se na podkladě zjištění pachatele jednoho trestného činu podle § 187a TZ zneužívání nelegálních drog vzdá průměrně 2,16 problémového uživatele (zjištěného potenciálního pachatele v to počítaje), je intervence, spočívající v zavedení trestnosti držení drog pro vlastní potřebu, ekonomicky neutrální – tj. každá investovaná koruna přináší výnos jedné koruny.

Pokud bude „odstrašující“ (deterenční) efekt represe v této cílové populaci vyšší, bude intervence výnosná; pokud bude deterenční efekt represe v této cílové populaci nižší, bude intervence ztrátová.

Víme-li, že v roce 1998 bylo na území České republiky 853 815 obyvatel, kteří alespoň jednou v životě užíli nezákonnou drogu (Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2001; Český statistický úřad, 1999), a že v témže roce bylo na území ČR zhruba 37 500 problémových uživatelů (v definici podle (EMCDDA & Institute for Therapy Research, 1998)), pak pravděpodobnost, že jednorázové užití jakékoliv nelegální látky⁴² vede k problémovému (zne)užívání lze vyjádřit zlomkem $37\,500 / 853\,815 = 4,39\%$. To znamená, že z každých 22,77 (opačný zlomek) zástupců populace, charakterizovatelné výrokem „užil alespoň jednou v životě jakoukoliv nelegální drogu“ (celoživotní prevalence) jeden spadá do kategorie „problémový uživatel.“

Pak pro populaci ČR platí:

– pokud na podkladě zjištění jednoho pachatele trestného činu podle §187a TZ se byt' jednorázového užívání nelegálních drog v budoucnu vzdá průměrně 49,08 primárně nezasažených jedinců⁴³ (neuživatelů), je intervence ekonomicky neutrální.

– pokud zjištěním jednoho pachatele trestného činu podle § 187a TZ přerušíme příčinný řetězec – tedy zabráníme přechodu z jednorázového v problémové užívání nejméně 49,08 jedincům s jednorázovou zkušeností – je intervence ekonomicky neutrální.

⁴² přestože tato pravděpodobnost do sebe vkomponovává teorii marihuany coby „vstupní drogy,“ která je jednoznačně vyvrácena; s tímto omezením je třeba tuto interpretaci vnímat

⁴³ $22,77 \times 2,1554806$

⁴⁴ tj. v České republice především pervitin a heroin

5/5/5 Závěr

V poslední fázi CBA jsme náš nálezkou konfrontovali s výsledky Kvalitativní studie (Miovský et al., 2001), výsledky Sekundární analýzy školních průzkumů (Mravčík & Záborský, 2001a) a s výsledky populačních průzkumů (Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2001). Jejich souhrny jsou obsaženy v tomto materiálu v kapitolách 4/2, 5/1 a 5/4.

Zavedení trestnosti držení drog pro vlastní potřebu bylo z krátkodobého hlediska (testované dvouleté periody účinnosti zákona) ekonomicky nevýhodné a způsobilo zbytečné náklady, tedy přimělo společnost vynaložit prostředky, které mohly být vynaloženy jinak, a to v minimální výši 161 260 Kč na jeden Policií ČR zjištěný případ podle §187a. Tato suma zahrnuje náklady celého trestního procesu podle reálného využití jeho fází při aplikaci § 187a – od Policie ČR po výkon trestu odnětí svobody.

Deterenční efekt na populaci problémových uživatelů, která nese společenské náklady na zneužívání nelegálních drog, je prokazatelně nulový (Miovský et al., 2001). Tento názor sdílejí příslušníci předmětné populace, složky represivního aparátu i terapeuti a profesionálové z pomáhajících profesí.

Zavedení trestnosti držení drog pro vlastní potřebu bylo z dlouhodobého hlediska velmi pravděpodobně ekonomicky nevýhodné.

Toto tvrzení podporují jak výsledky sekundární analýzy školních studií (Mravčík & Záborský, 2001a), tak rozbor vědecké literatury, kde nelze pro prostředí demokratické společnosti najít průkaz preventivního efektu zavedení trestnosti natolik celospolečensky rozšířeného chování, jakým je (jednorázové) užití nelegální drogy.

I když se v populaci šestnáctiletých – a to s nejvyšší pravděpodobností ještě před zavedením § 187a – snížil podíl jedinců, kteří mají alespoň jednorázovou zkušenost s tzv. „tvrdou drogou“⁴⁴, procento těch, kteří vyzkoušeli alespoň jednou konopnou – tzv. „měkkou“ – drogu, stále stoupá. Ještě průkaznější je trend zvyšování procenta těch, kteří užívají konopí pravidelně.

Zákonná intervence, nerozlišující mezi jednotlivými typy nelegálních drog, je v ekonomickém smyslu nevýhodná.

ODKAZY

- 1.** Analytický a legislativní odbor Nejvyššího státního zastupitelství . (2000). Zvláštní zpráva o poznatech k aplikaci novely trestního zákona č. 112/1998 Sb., zejména nové skutkové podstaty trestného činu podle §187a trestního zákona. (Report No. 1 Spr 169/2000). Praha: Nejvyšší státní zastupitelství.
- 2.** Benson, B., & Rasmussen, D. (1991). Relationship between illicit drug enforcement policy and property crimes. Contemporary Policy Issues, 9(4), 106-115.
- 3.** Bém, P. (1997 June). ...ale bohužel dosti nešťastnou. MF Dnes, p. 4.
- 4.** Centrum pro výzkum veřejného mínění. (2001). Občané o drogách a účinnosti nového zákona. (Report No. 01-01 (ot.č.42 - 46)). Praha: AV ČR.
- 5.** Collins, D. J., & Lapsley, H. M. (1991). Estimating The Economic Costs of Drug Abuse in Australia. Canberra: Commonwealth Dept. of Community Services & Health.
- 6.** Dixon, D., & Maher, L. (2001 March). Media Missed A Change Of Tactics In The Drugs War. Sydney Morning Herald.
- 7.** Doherty, L. (2001). Australia: Mobile Now A Criminal's Tool Of Trade. Sydney Morning Herald.
- 8.** The Economist . (2001 July). Illegal Drugs: Big Business . The Economist (UK).
- 9.** Elder, J. (1999 April). The Man Is A Drug Dealer. The Age.
- 10.** EMCDDA, & Institute for Therapy Research. (1998). Study to Obtain Comparable National Estimates of Problem Drug Use Prevalence for all EU Member States. (Report No. EMCDDA Project (CT.97.EP.04)). Lisboa/München: EMCDDA.
- 11.** Expertní skupina Rady PAD pro prevalenci. (2001). Zápis ze závěrečné schůzky Expertní skupiny.
- 12.** Hrbáček, J. (1998 March). Kopřiva: Policie narkomany vydírat nebude (Už dnes by policisté mohli zneužívat zákon proti drogám, ale nedělají to). Lidové Noviny, p. 4.
- 13.** Hubička, F., & Kopřiva, J. (1997 February). Spotřebitelům by nemělo hrozit vězení. Lidové Noviny, p. 5.
- 14.** Komorous, J. (1997 July). Novela nám dá zbraň proti drogám. MF Dnes, p. 4.
- 15.** Langer, I. (1997 August). Protidrogová politika opakuje chyby jiných. MF Dnes, p. 12.
- 16.** Lawlor, A. (1998 August). Australia: Teens Fall Prey To Bus-stop Heroin Dealers. Courier Mail.
- 17.** Linhartová, D., & Kopřiva, J. (1998). Otázky pro... náměstka MV ČR Ing. Jaroslava KOPŘIVU. Policista, (7/1998).
- 18.** Max, W., Rice, D., & Mackenzie, E. (1990). The lifetime costs of injury. Inquiry, 27, 322-343.
- 19.** Ministerstvo spravedlnosti ČR. (1998). Analýza negativních dopadů novelizace trestního zákona (drogová kriminalita) s návrhy na opatření.
- 20.** Ministerstvo spravedlnosti ČR. (1999). Statistická ročenka kriminality 1999. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR.
- 21.** Miovský, M., Zábranský, T., Gajdošíková, H., & Mravčík, V. (2001). PAD – Kvalitativní analýza (Substudie výzkumného projektu Průběžné analýzy dopadů novelizované drogové legislativy v ČR). Tišnov: Scan. Notes: Assistance: Bullington, B.
- 22.** Mravčík, V., & Zábranský, T. (2001a). Sekundární analýza školních studií 1994-2000 (Secondary Analysis of School Surveys 1994-2000 in Czech Republic). Adiktologie Supplementum, 1(1).
- 23.** Mravčík, V., & Zábranský, T. (2001b). Určení prevalence problémových uživatelů nelegálních drog 1998-2000 (The prevalence estimate of problem drug use in Czech Republic 1998-2000). Adiktologie Supplementum, 1(1).
- 24.** Polanecký, V., Šejda, J., Studničková, B., Klaka, J., Šeblová, J., & Hančlová, H. (2001). Epidemiologie drog a uživatelů drog, Česká republika - 2000. Praha: Centrální pracoviště drogové epidemiologie, Hygienická stanice hl. m. Prahy.

- 25.** Presl, J. (1997 June). ... a zapomíná na kvalitní domácí legislativu. MF Dnes, p. 12.
- 26.** Rice, D. P. (1990). The economic costs of alcohol and drug abuse and mental illness, 1985 (DHHS publication No. (ADM) 90-1649). Rockville, MD: U.S. Dept. of Health and Human Services, Public Health Service, Alcohol, Drug Abuse, and Mental Health Administration.
Notes: Includes bibliographical references (p. 205-218)
- 27.** Single, E., Easton, B., Collins, D., Harwood, H., Lapsley, H., & Maynard, A. (1996). International Guidelines for Estimating the Costs of Substance Abuse. Ottawa: Canadian Centre on Substance Abuse.
- 28.** Single, E., Robson, L., Xie, X., & Rehm, J. (1998). The economic costs of alcohol, tobacco and illicit drugs in Canada, 1992. Addiction, 93(7), 991-1006.
- 29.** Vězeňská služba České republiky. (1999). Ročenka Vězeňské služby České republiky 1998. Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, odbor správní.
- 30.** Wawrosz, P. (1997 July). Nebezpečí degradace práva přes všechny výhrady trvá. Lidové Noviny, p. 9.
- 31.** Webster, R., Hough, M., & Clancy, A. (2001). An evaluation of the impact of Operation Crackdown. London: South Bank University.
- 32.** Wendel, T., & Curtis, R. (2000). The Heraldry of Heroin: "Dope Stamps" and the Dynamics of Drug Markets in New York City. Journal of Drug Issues, 30 (2), 225-259.
- 33.** WHO, UNICEF, UNAIDS, & UNDCP. (1998). The Rapid Assessment and Response guide on psychoactive substance use and especially vulnerable young people (EVYP-RAR). Geneva: WHO.
- 34.** Zábranský, T. (2001). Analýza nákladů a výnosů zavedení trestnosti držení drog pro vlastní potřebu v ČR (The Cost and Benefit Analysis of the Criminalization of Illicit Drug Possession for Own Use in Czech Republic). Adiktologie - Supplementum, 1 (1).
Notes: Assistance: Rasmussen, D.W.
- 35.** Zábranský, T., Miovský, M., Mravčík, V., Gajdošíková, H., & Kalina, K. (2001). Projekt analýzy dopadů novelizované protidrogové legislativy v ČR: metodologie a průběžná zpráva pro zasedání vlády ČR 17. ledna 2001 (č.j. 23/01). Praha: Meziresortní protidrogová komise vlády ČR.
Notes: Interní materiál pro potřebu vlády ČR a Rady PAD
- 36.** Zábranský, T., Miovský, M., Mravčík, V., Gajdošíková, H., Kalina, K., & Vopravil, J. (2001). Ekonomické náklady společnosti na zneužívání nelegálních ("pouličních") drog v České republice 1998 (The Social Costs of Illicit Drugs Abuse in Czech Republic 1998). Adiktologie - Supplementum, 1(1).
- 37.** Štěpán, J. (1997 July). Treští pro uživatele drog? Lidové Noviny, p. 9.
- 38.** Český statistický úřad. (1999). Statistická ročenka České republiky 1998. Praha: Scientia.

**Projekt analýzy dopadů
novelizace drogové legislativy
(PAD) – souhrnná závěrečná zpráva**

© Tomáš Zábranský, Michal Miovský,
Hana Gajdošíková, Viktor Mravčík

Vydal: ResAd, Praha

redakčně uzavřeno 29. října 2001

Layout & design: Missing Element, Praha
(www.missing-element.com)

DTP: Missing Element, Praha

Litografie: Art-D, Praha

Tisk: Regleta, Praha

náklad 1 000 výtisků

